

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

Кафедра естрадного та народного співу

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**у галузі знань 02 – культура і мистецтво
зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво**

на тему:

**ПОБУТУВАННЯ ПІСЕННОСТІ У ФОЛЬКЛОРНІЙ ТРАДИЦІЇ
ПІВДЕННО-СХІДНОГО КОРДОНУ СЛОБОЖАНЩИНИ**

Виконала: студентка магістратури
денної форми навчання
спеціальності 025 – Музичне мистецтво
Жук Катерина Вікторівна
Науковий керівник: Осадча В. М., кандидат
мистецтвознавства, професор
Рецензент: Осипенко В. В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____	Снедков І. І.
(підпис)	(прізвище та ініціали)
Члени комісії _____	Большакова Т. В.
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	Рощенко О. Г.
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОЇ ТРАДИЦІЇ ПІВДЕННО-СХІДНОГО КОРДОНУ СЛОБОЖАНЩИНИ:	
1.1 Формування традиційної народної культури регіону: історичний огляд.....	8
1.2 Характер заселення регіону та осередковість побутування музичного фольклору.....	16
1.3 Дослідження традиційної пісенності південно-східного кордону Слобожанщини.....	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	28
РОЗДІЛ 2 ВИДОЗМІНИ ЖАНРОВОЇ СИСТЕМИ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В УМОВАХ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ПЕРЕХІДНИХ ЗОН	
2.1 Обрядово-звичаєвий контекст побутування календарних та родинно- обрядових пісень	30
2.2 Жанрово-стильові характеристики пісенної лірики.....	40
2.3 Взаємовплив осередкових традицій в умовах межрегіональної перехідної зони.....	51
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	57
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В сучасному світі етномузикології постає актуально проблема вивчення явищ традиційної музичної культури в географічному аспекті та створення на цій основі атласу музичних діалектів. Стосовно фольклору Сходу України та Середньої Наддніпрянщини ці питання, зокрема, досліджували: О. В. Гончаренко, Г. М. Коропніченко, О. І. Мурзіна, Л. І. Новикова, В. М. Осадча, В. Русіна О. В. Тюрікова. Особливий інтерес представляють пограничні зони, такі як: перехідна зона між Слобожанщиною та Середньою Наддніпрянщиною в межиріччі Орелі та Сіверського Дінця. Зокрема, це пісенна традиція території Донецького кряжу та населених пунктів, що розташовані у верхів'ях річки Самари та її притоки Опалихи. За сучасним картографуванням це територія адміністративного пограниччя південних районів Харківської області та суміжних районів Донецької та Дніпропетровської областей. За сучасною методикою мелогеографії пісенна культура цієї території недостатньо досліджена. Окремі зразки обрядових та ліричних пісень подані у збірках О. І. Стеблянка «Українські народні пісні» (1965), Л. І. Новикової - збірка «Пісні Слобідської України» (2007), О. В. Тюрікової з циклу «Музичний фольклор Донбасу»: «Весільні пісні» (2005) та «Календарно-обрядові пісні Донецької та суміжних областей » (2009). Та значне дослідження здійснено Лабораторією нематеріальної культурної спадщини ХОЦНТ зокрема в дослідженні брали участь Н. П. Олійник, В. М. Осадча, О. О. Шокіна, М. Семенова, О. Животкова, Г. Бреславець, опубліковані у книзі «Обряди та звичаї межиріччя Орелі та Сіверського Дінця» (2007).

Отже, актуальність теми дослідження полягає в розгляді народної пісенності південного сходу Харківщини як перехідної зони між Слобожанською та суміжними фольклорними традиціями. Проблема постала актуальною через відсутність комплексного та системного дослідження цієї території.

Метою дослідження є виявлення специфіки побутування пісенності південно-східного регіону Слобожанської фольклорної традиції.

Завдання

- здійснити історичний огляд процесу формування традиційної народної культури регіону;
- виявити характер заселення регіону та осередковість побутування музичного фольклору;
- розглянути дослідження традиційної пісенності південно-східного кордону Слобожанщини;
- виявити обрядово-звичаєвий контекст побутування календарних та родинно-обрядових пісень;
- виокремити жанрово-стильові характеристики пісенної лірики;
- висвітлити взаємовплив осередкових традицій в умовах міжрегіональної перехідної зони.

Об'єктом дослідження є фольклор південно-східного кордону Слобожанщини.

Предметом дослідження побутування традиційної народної пісенності південно-східного кордону Слобожанщини

Географічні межі дослідження – райони сучасної Харківської області, зокрема: Барвінківський, Близнюківський та Лозівський. Ці території на південному-східному кордоні Харківської області ми розглядаємо як перехідну зону між побутуванням Слобожанської традиції та традицією Донбасу (суміжні району Донецької області – Краматорський, Слов'янський) та Середньої Наддніпрянщини (Петропавлівський район Дніпропетровської області).

Методи дослідження роботи ґрунтуються на інтегративній методології, яка базується на поєднанні загально-наукових методів: історичного (розгляд проблематики дослідження в історичному контексті) та компаративного (в порівнянні пісенних типів та обрядового контексту їх побутування з Слобожанськими пісенними типами, а також виявленими дослідниками на території Донецької та Дніпропетровської областей). Серед спеціальних методів:

історіографічний – для порівняння картографічних матеріалів адміністративного поділу досліджуваної території в різні історичні епохи. Серед теоретичних методів музикознавчого дослідження: музично-текстологічний, для визначення особливостей народно-пісенних текстів, взаємодії тексту і наспіву. Серед спеціально-наукових – етномузикологічні методи: метод класифікації локальних та регіональних фольклорних традицій, для визначення типу фольклорної традиції цього регіону за характером регіонального утворення, зокрема характером заселення; метод спостереження, фіксації на науково-методичних засадах, метод документування фольклорного твору пов'язаний з узагальненням результатів польової роботи автора; структурно-типологічний метод – використовується для визначення пісенних типів за структурними ознаками; метод кодування ритмомалюнків і композиційних типів для визначення територіальних меж побутування пісенного типу.

Теоретична база дослідження магістерської роботи ґрунтується на дослідженнях з таких напрямів: узагальненнях архівних матеріалів, зокрема, з особистого архіву В. М. Осадчої та експедиційних досліджень автора магістерської роботи протягом 2017-2020 рр., та наукових працях:

- історично-краєзнавчого напрямку: М. Ф. Сумцов, Д. І. Багалій, Філарет (Гумілевський), О. Пірко, Лаврів, Л. Якубова Пірко, Якубова та М. Вовкова (історика, що детально висвітлив географічний та соціально-історичний аспекти розвитку території сучасного Близнюківського та суміжних районів);
- Мелотипологічного напрямку пісенного фольклору: В. Гошовського, О. Гончаренко, Л. Єфремової, І. Клименко;
- Дослідження регіональних фольклорних традицій та музичних діалектів: С. Гриці, А. Іваницького, О. Мурзіної, В. Осадчої, О. Тюрикової, Г. Пшеничкіної, В. Русіної, Л. Новикової.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше* в етномузикології:

- *введено* до наукового обігу записані автором роботи зразки народної пісенності басейну р. Самари (південно-східної Харківщини), та пісенні зразки с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області;
- *розглянуто* побутування пісенної традиції південного-сходу Харківщини як перехідну зону між Слобожанською та суміжними фольклорними традиціями;
- *визначені* пісенні типи в жанровій системі, які є перехідними від Слобожанської фольклорної традиції до фольклору суміжних регіонів Донбасу та Наддніпрянщини, зокрема серед меланок і весільних наспівів-формул. В ліричних піснях перехідний характер проявляється в тому що, мірна силабохрона змінюється з чвертки на вісімку.

Доповнено: соціально-історичні характеристики формування цього регіону. Розширено погляд на поняття перехідна зона як кордон фольклорної традиції на прикладі адміністративного пограниччя півдня Харківщини та суміжних районів на узагальненні матеріалів краєзнавчих досліджень.

Набула подальшого розвитку: характеристика обрядового контексту побутування народної пісенності в умовах південно-східного кордону Слобожанщини.

Практичне значення дослідження полягає у тому що основні положення та висновки роботи можна використати у навчальному процесі як учбових регіональних закладів так і профільних ВУЗах країни. Інформація актуальна для читання тематичних курсів для фольклорних колективів, у творчій роботі, у програмах навчально- професійних колективів народного напрямку, також як доповнення репертуару аматорських фольклорних колективів для подальшої підтримки розвитку фольклорного співу в цьому регіоні.

Апробація дослідження відбулася шляхом виступів на науково-практичних конференціях: Першої конференції молодих дослідників народної музики м. Львів, 2018; XXIII Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання» м. Харків, 2019; Всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» м.

Харків, 2020 р. Основні положення обговорювалися на засіданні кафедри теорії та історії музики ХДАК.

За матеріалами магістерської роботи були здійснені **публікації** статей та тез:

1. Побутування пісенного фольклору на півдні Харківщини (до вивчення традиції перехідних зон): матеріали Першої конференції молодих дослідників народної музики (Львів, 1 грудня 2018 року) : матеріали/редактор-упорядник І. Довгалюк. Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, кафедра музичної фольклористики, Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів, 2018 104 с. [16]
2. Лірична пісенність в фольклорній традиції півдня Харківщини : матеріали XXIII Міжнародної наукової конференції [«Слобожанські читання»], (Харків, 17-19 та 22-23 квітня 2019 р.) / Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини.- Харків: Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини, 2019. [17]
3. Історико-географічна характеристика побутування народної пісенності південного кордону Слобожанщини (межиріччя Орелі, Самари та Сіверського Дінця) : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих учених [«Культура та інформаційне суспільство XXI століття»], (Харків, 23-24 квітня 2020 року) / Харківська державна академія культури.- Харків, 2020. [18]

Структура роботи: складається зі Вступу, двох Розділів, шести підрозділів, Висновків, Списку використаних джерел (48 позиція) та Додатків (8 позицій). Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, із них основного тексту – 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ ТА НАУКОВИХ ПРАЦЬ З ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОЇ ТРАДИЦІЇ ПІВДНЯ ХАРКІВЩИНИ

1.1. Формування традиційної культури регіону: історичний огляд

Прадавня культура півдня Слобожанщини привертала пильну увагу вчених, зокрема, над вивченням питань адміністративних кордонів з другої пол. XIX ст. працювали географи, історики, мовознавці, а також сучасні лінгвісти, діалектологи, етномузикологи серед яких: М. Ф. Сумцов, Д. І. Багалій, Філарет (Гумілевський), І. І. та Г. Ф. Квітки, І. І. Срезневський, П. Головінський, В. Я. Данилевський, О. Пірко, Лаврів П. І., Л. Якубова та наш історик - сучасник М. Ю. Волков. [18]

Звернувшись до археологічних розвідок можемо побачити достовірні факти заселення цієї території з часів виникнення цивілізації. В 1934 році археологами проводилися розкопки в селі Михайлівка Лозівського району, в ході дослідження знайдено кістки і частину голови мамонта. А також неподалік від села Верхня Самара у 1970-х рр. знайдено фрагменти кісток мамонта. [2] За свідченням історика-сучасника М. Волкова, що ретельно дослідив історичні реалії південного пограниччя Слобожанщини: «археологами зафіксовані спроби заселення території району з часів неоліту (VI-IV тис. до н. е): поселення цього періоду було виявлено біля села Гаражівка (Софіївська сільрада). З епох залізної доби та раннього Середньовіччя на берегах річки Самара поблизу села Веселого й чотирьох інших сіл Близнюківського району (Добровілля, Роздолівка, Криштопівка, Уплатне) археологами було знайдено невеличкі поселення. Також у селі Семенівка знайдено голову давньої культової скульптури («кам'яної баби»). [2, с.8] З цих свідчень можемо зробити висновок, що заселення краю було здавна, він приваблював люд, на цьому також наголошує славнозвісний

історик Д. Багалій, та ще й детально дає географічну та ландшафтну характеристику: «Не дивно, що ... степи спокон віку вабили до себе таборища кочових гуннів, аварів, печенігів, торків, куманів і татар. Їм не треба було сталої оселі, не треба обробляти землю і вести хліборобство: кочовник жив і годувався з кінських табунів, з овечих отар, а вони паслися майже цілісінький рік на степах». [1]

Одним з найважливіших чинників для заселення: «зокрема, Ізюмських околиць Слобожанщини, стала наявність солі, що її здобували на торських (по річці Тору) нині слов'янських і маяцьких озерах». [2, с. 17] Варто звернути увагу на природно-ландшафтну характеристику території півдня Слобожанщини, що мальовничо виклав Дмитро Іванович : « в XVII – XVIII ст. ліси були значно більше аніж зараз, водилося багато звіра, край був багатий на сади, диких пташок, риби в повноводних річках. Сади з пасіками – часто були першими оселями-хуторами України». [2, с. 17]

Окрім цього, важливий чинник для заселення будь-якої території це – наявність річок. М. Волков характеризує південний кордон історичної Слобожанщини як: «...розташований в степовій зоні на пагорбах, які є вододілом річок чорноморського й азовського басейнів, точніше Дніпра (басейн Чорного моря) та Сіверського Дінця, притоки Дону (басейн Азовського моря). До басейну Дніпра належить: Самара, Опалиха, Велика Тернівка, Мала Тернівка, Гнилиця, Литовщина, а до Сіверського Дінця: Бритаї, Сухий Торець.» [2, с.8] Варто зазначити, що саме наявність великої розгалуженості річок, впливала на характер заселення слов'ян, чим цей край і вабив поселенців.

Перелічені вище умови були привабливі для великої кількості народів, а особливо татар, котрі стабільно навідувалися сюди, з ціллю пожитися тим, що вже малося у корінного та сталого населення цих країв. Для того, щоб не перебиратись через широкі та глибокі річки, вони створювали так звані «перевози-перелази» по річці Дінець. Д. Багалій вказав джерело - «Книга

Великого Чертежа» - як пише автор, словесний опис географічної карти Росії і навколишніх земель, складений у 1627 р. в Розрядному приказі.» [1]

Вона являє собою цінне джерело історії Слобожанщини, в якому остання описується під назвою «Дике поле», та викладені конкретні дані щодо трьох основних шляхів – Муравського, Кальміуського та Ізюмського. Від них відгалужуються ще 11 таких шляхів, що: « відділялися від Муравського шляху (один з головних шляхів нападу кримських татар в XVI-початку XVII століть на Велике князівство Московське) та проходили: перший від Орелі в Катеринославщині та йшов по Ізюмському та інших повітах Харківської губернії, а другий йшов східніше до Курщини , саме територією нинішнього Близнюківського району Харківської області [1,2]

Такі свідчення, про значні міграції та пересування кочових народів по території півдня історичної Слобожанщини говорить про етнічну строкатість населення а як наслідок з цього і культурну нашарованість традиції.

Дослідниця В. Русіна простежила в своїй дисертації подальший хід подій і навела факти: « Щоб захистити південні кордони від набігів татар та кримців, за наказом московської влади почали поставати, так звані, сторожі – фактично невеликі укріплені поселення, до яких на службу залучали переважно українських козаків, про що свідчать і тогочасні документи». [41] Наприклад, у 1571 році «...на лівому боці Сіверського Дінця встановлювалися: Коломацька, Обишкінська, Балаклійська, Савинсько-Ізюмська, Святогірська, Бахмутівська та Айдарська сторожі, під контролем яких перебували Муравська, Ізюмська й Кальміуська сакми; а станичники, що й далі формувалися в основному з путивльських та рильських козаків, зобов'язані були заглиблюватися в приазовські степи до витоків Орелі, Самари, торця, Бахмуту, Лугані й Міусу...» [35,41]

Отже, виходило, що з перших кроків формально московської колонізації означені території фактично заселялися українським населенням. [41] Таку ж закономірність простежуємо і в подальшому, при забудові Української засічної Лінії, одне з перших поселень Надержиново (нині

Близнюківський р-н Харківської області), що охоче заселилося українськими втікачами-селянами. [2].

Дуже детально дослідник В. О. Пірко прослідив етнічну характеристику служивих, що заселяли перші сторожі: «Розташування уздовж Дінця московських сторож, що формувалися в основному з рильських і путивльських козаків, сприяло просуванню на територію Середнього Подонців'я жителів Лівобережної України і південних повітів Московської держави. Доказом цього може служити повідомлення путивльського воєводи московському цареві від 1546 р.: "Ныне, государь, казаков на поле много: и черкасцов, и киян, и твоих государевых. Вышли, государь, на поле из всех украин". У Подонців'ї, "у Святых гор и выше и ниже, позаводили в лесах... зимовища для своих кошей. Тут строили казаки и струги... Черкасы и севрюки (вихідці із Сіверської землі. - В.П.) стали расставлять по Северскому Донцу зимовища своих товариств и таким образом завели впоперек страшного Поля дозорную цепь от крымцев". [1,35]

Як раз в XVII ст. Московською державою були збудовані міста: Воронеж, Белгород, Курськ, Ливни, а при царюванні Бориса Годунова, границя посунулася на південь і на р. Дінець збудовано Цареборисів (нині Красний Оскол Ізюмського р-ну Харківської області), в подальшому ці міста утворили так звану Белгородську лінію. [1]

На думку дослідниць В. Русіної та Л. Якубової такі фактори, як утворення козацтва та Запорозької Січі в контексті заселення Дикого Поля набули вирішальної ролі для подальшого його безповоротного заселення. [41,48].

Подальші міграційні процеси описує В. Русіна також зсилаючись на дослідника П. Лавріва, за її свідченням вони: «набули ще більшого розвитку в XVII столітті; на це впливала боротьба українців із польськими можновладцями й низка повстань. Так, дослідник П. Лаврів у книзі «Історія південно-східної України» вказує, що Слобожанщину фактично почали заселяти учасники повстання проти польської шляхти під керівництвом Якова

Острияниці, які після поразки у 1638 році прийшли до Білгорода, а згодом заснували м. Чугуїв (нині Харківська обл.)» [41,24] Саме в той період українськими переселенцями засновано Харків, Ізюм, Суми, слободи: Печеніги, Вовчанськ, Остропілля, Дворічне, Сеньків (нині населені пункти на Харківщині). Дуже важливим показником стало, що з «прибулого козацтва утворилось п'ять слобідських полків: Харківський, Охтирський, Сумський, Ізюмський та Острогозький (останній на території нинішньої Воронежської області) із відповідними полковими містами». [24]

Спираючись на розподіл етапів історичного заселення Слобожанщини, думки І. Срезневського та Д. Багалія сходяться на важливому періоді міграційних процесів внаслідок бойових дій і політики Богдана Хмельницького. [41] «З одного боку, розгортання українського національно-визвольного руху й загострення репресивних каральних дій польської влади, у тому числі проти мирного землеробського населення України, а з іншого – підписання угод між Б. Хмельницьким і московським царем призвели до міграції населення з Правобережжя, Поділля й Волині на Лівобережжя. Московські урядовці підтримали цей рух, оскільки за рахунок української міграції на колишнє Дике Поле залюднювало території і водночас забезпечувало їхній захист від татарських набігів. Паралельно з українським населенням заохочували і росіян, однак перевага перших була очевидною». [41]

У 1652 році селяни й козаки Чернігівського й Ніжинського полків поселилися над річкою Сосою, де збудували селище (пізніше, полкове місто Острогозьк). За документами 1654 року, під час залюднення закинутого перед цим через руйнування татарами Цареборисівського городища в ньому розташувалася «ціла «черкаська слобода» (тобто українська), в якій проживало 143 сімейних і 174 неодружених черкас» (українців) і лише «5 сімейних і 4 неодружених росіян». Далі з документів відомо, що, наприклад, «Навесні 1660 року до Воронежа прибула «велика партія черкас» (757 чол.) ...» або що 2 липня 1660 року з Білгорода на Тор було направлено

767 черкас. Подібні численні документальні свідчення розповідають про заселення територій, які згодом невинядково були об'єднані назвою Слобідська Україна, бо тут дійсно переважало українське населення». [41].

Також дослідниця згадує про: «ще одну значну хвилю переселенців», що «прибула в 1663–1687 роках, у тяжкі часи Руїни. Так, улітку 1663 року на правобережжі Дінця виникло перше поселення, яке послуговалося принципами козацького самоврядування». [41] Дослідниця спирається на історичні свідчення Л. Якубової, що: «наприкінці XVII століття розпочалося будівництво системи укріплень, що тяглися від Сіверського Дінця по Голій Долині до Сухого Торця, по Казенному Торцю до його впадіння в Сіверський Донець. Лінія прикривала всі поселення навколо соляних промислів та Святогірський монастир. Торська лінія своєю чергою була частиною Ізюмської лінії, зведеної слобідськими козацькими полками впродовж 1679–1681 років. Згодом всі поселення в межиріччі Дінця і Тору приписали до Ізюмського слобідського полку». [41,48]

З цих даних можемо зробити висновок, що найпівденніші точки історичної Слобожанщини, а в даному випадку і Донеччини населялися переважно виходцями з Лівобережної України: козаками, загнoblеними селянами з Речі Посполитої, бо значні поселення «великоросійських поселенців» містилися біля великоросійських міст – таких як Чугуїв (який було відновлено служилими московськими вояками), навкруги якого був цілий Чугуївський повіт. [41] Також міста: Валки, Цареборисів, Маяки, Вольне, Болхове. Із «Історії Слобідської України» Д. Багалія до російських сел належали: «у Белгородському повіті такі – Руська Лозова, Проходи, Руські Тишки, Борщова. У Валківському повіті: Славгородок, Верхопозня, Позня, Дернова, Люджа, Верхолюджу, Тарасівку, Станичне, Порозок, Солдатське, Ницаха, Обратенище, Пичини, Крамську, Каменецьке, Котанську. До Болховського повіту належало с. Уди. Але найбільш широким та просторим великоросійським повітом (все ж таки) був Чугуївський - Камяна Яруга, Покровське, Кочеток, Введенське, Піщане, Тернове, Пятницьке, Васищеве,

Тетелега, Зарожне, Шубине, Бабка, Борова. Значить великороси були розкидані невеликими купками у теперішніх Охтирському, Зміївському, Лебединському повітах Харківської губернії (нині тільки Зміївський Харківська області, останні два – Сумська, від автора), недалеко від пограниччя Курської і Полтавської губернії». [1]

І одна з найбільших хвиль заселення історичної Слобожанщини, третя, стала наслідком Великої Руїни, зі слів дослідниці В. Русіної в цей період: «засвоєно межиріччя Дінця й Осколу, засновано Балаклію, Савинці, Бишкін, Андрієві Лози (нині містечко Андріївка Балаклійського р-ну Харківської обл.), Лиман, Дворічну, Горохуватку, Вовчу (нині Вовчанськ), Бурлук, Хотімлю, Куп'янку (нині Куп'янськ)». [41]

Спираючись на дослідження Л. Якубової та В. Пірко варто зазначити ще один невеликий етап колонізація краю козацькими зимівниками, донськими козаками та «покозаченої людності», що відбувався у 70-і — 80-і роки XVII ст. сталими козацькими господарствами причорноморських степів, населення якого перевищувало 20 тис. осіб та покривало всю вищезгадану територію. «Колонізація Донбасу росіянами та українцями відбувалася на тому етапі синхронно, втім, вона ніколи не була симетричною внаслідок специфіки соціально-економічного розвитку Московії та Гетьманщини.» Так, як зазначав В. Пірко,: «українці та росіяни, колонізуючи Донецькі степи, рухалися назустріч один одному, а в місцях, де вони перетиналися, утворювалися змішані україно-російські поселення.» [35, 48]

За історичними даними, активне заселення саме південної частини Слобожанщини сягає 30-60-х років XVIII ст. та пов'язане із будовою царським урядом системи укріплень та: «сторож Української Засічної лінії від Дніпра по течії річки Орелі до її впадання в Сіверський Дінець», з метою подальшого просування володінь Російської держави на південь і захисту від татарських розбоїв. [2]

«За сучасним картографуванням це територія адміністративного пограниччя Близнюківського, Барвінківського, Лозівського районів Харківської області; Слов'янського, Краматорського районів Донецької області». [39] Зі слів Д. Багалія: «сучасні дослідники визначають її довжину в 400 верст. Щорічно на будівництво Української лінії працювало 20 тис. українських козаків і більше 10 тис. селян з Слобожанщини та Гетьманщини». ». [1] Загалом оселялися військові – однодворці, котрі мала обороняти ті кріпості, що були збудовані по всій лінії. За свідченням Д. Багалія оселялися по лінії загалом великороси. Наразі залишки цих укріплень збереглися в селищах Барвінківського, Зачепилівського, Балаклійського, Красноградського і Первомайського районів Харківської області. Фрагменти земляного валу (Тамбовська фортеця) залишилися на території сучасного Барвінківського району. [2]

Дуже важливо візуально прослідкувати історико-адміністративні процеси змін на території півдня Слобожанщини. Для показовості необхідно звернутися до картографії. Історико-географічні кордони Слобожанщини змінювалися починаючи з другої половини XVIII до першої половини XX ст. Динаміка цього процесу відображена в численних адміністративних та географічних картах, зокрема: Слободських полків (1764), карта Харьковской губернии за 1888 рік Д. І. Багалія [1,19] Детальна інформація про територію Ізюмського повіту Харківської губернії міститься в «Перечне докладов Харьковской губернской земской управы представляемых XXXII очередному земскому собранию Харьковской губернии» 1896 р. (№1-5 в додатках)

«Починаючи з середини XVIII ст. сформувалися полки для оборони південного кордону Російської губернії. А саме, дивлячись на карту 1764 року (№ 1) по лінії річки Сіверський Донець пройшов кордон Ізюмського полку, до складу якого ввійшли Слов'янськ та Краматорськ (нині Донецька область), а села Лозівського та Близнюківського району ввійшли до складу Слов'яно-Сербії. Згодом, на момент 1896 року кордон Харківської губернії закінчувався на границі р. Сіверський Донець від Змієва до Ізюма, та частково рікою Оскол.

Якщо звернутися до карти Катеринославської губернії Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона (№ в 4)того часу, то границя Ізюмського району закінчувалася річкою Бритаї до Самари та Сіверського Дінця. Що цікаво, то м. Славянск та м. Краматоровка (нині м. Краматорськ Донецької області) входили до складу того ж Ізюмського повіту Харківської губернії, а м. Лозова та с. Надєждіно входили до складу Павлоградського повіту Катеринославської губернії». ». [18]

Завдяки такому детальному та поетапному аналізу можемо чітко прослідити тенденції заселення земель Слобожанщини в різні історичні епохи, проаналізувати причини саме таких переселень та зафіксувати домінуючий фактор характеру заселення – осередковість, на яку варто детально звернути увагу.

1.2 Характер заселення та осередковість побутування музичного фольклору

Підходячи до терміну «осередковість» варто прослідити статистичні дані характеру заселення, бо ці два явища на території історичної Слобожанщини мають прямий взаємозв'язок.

Пропонуємо почати з проблематики етнічного заселення цієї території. В. Осадча у статті «Традиційна культура сіл вздовж Української засічної лінії на півдні Харківщини» [30] виокремила російські та українські поселення на території побудови Української Засічної лінії. Так, «із утворених сторож і поселень-фортець залишилися російські села: Берестовенька, Леб'яже, Нижній Бишкин, Михайлівка, Алексеєвка,

Ржавчик, Нова Лозова, які до наших часів зберегли самобутню російську культуру». [30]

«Серед осередків традиційної культури українських сіл – Наталіне, Петрівка, Добреньке, Хрестище Красноградського р-ну, Абазівка, Руновщина, Чернещина, Зачепилівського р-ну, Малинівка, Грушоваха Барвінківського р-ну; Петропілля, Михайлівка та Полтавське Лозівського р-ну». [30,41] Такі висновки виявила В. Русіна, що свідчить про заселення Засічної лінії і українським населенням, хоча, звертаючись до праці М. Волкова, в якій детально вивчено історію поселень нинішнього Близнюківського та Лозівського районів Харківської обл., можемо з впевненістю сказати що ці території були заселені спочатку служилими людьми з Росії, а згодом козаками-втікачами з польської неволі селянами, що і тут потрапили під панщину до російської привілейованої верстви населення. [2]

Неодноразово на території Слобожанщини проводилися етнографічно-статистичні розвідки, так наприклад, за свідченням Д. І. Багалія у «60-х роках XIX ст. етнографічний склад Харківської губернії був такий: на 87,78% українців приходилося 11,45% великоросів ». [1, с. 22]

Заселення Слобідської України мало великий вплив на її устрій, автономію, економічні, соціальні, культурні аспекти життя. Усе це залежало від двох причин: по-перше, від національних звичаїв життя українців, зумовлених їхніми поглядами на власне соціальне улаштування, а по-друге – від умов життя на нових місцях, що залежало не тільки від природи краю, народних звичаїв і поглядів, але й від панівної на той час влади.

Доречно пам'ятати про воєнний уклад життя, який не полишав жителів Слобідської України кожного дня, це звісно дало свій вплив і на культурні звичаї, і на фольклорну традицію. Згадаємо хоча б велику кількість ліричних пісень з сюжетом любові до козаченька, проводів його на війну, або очікування повернення, пісні в яких описується детально особливості воєнного життя, що чекає на цього козака. [29]

Такі дослідження заселення території Слобожанщини різними етнічними групами дають нам підставу розглядати цю територію не як автохтонну (що заселена з давніх-давен однією етнічною групою), а яка сформувалася за історико-географічними обставинами. А саме детально цей термін презентувала О. Мурзіна: «історико-територіальне утворення, в якому переважає чинник історичної долі, що об'єднує територію в певний історичний проміжок часу - як етнічно однорідну, так і змішану: Галичина, Закарпаття, історична Гетьманщина, землі Війська Запорізького, Слобідська Україна, Таврія;». Термін та суть поняття суттєві для фольклорно-традиційного історико - територіального утворення, в якому переважає чинник історичних обставин, і певний проміжок часу на цій території мають місце взаємовпливи кількох етнічних традицій. Це явище, яке Н. Плотник визначила як етно-контактну територію. [27,38]

В. Осадча, розглядаючи Слобідський край з урахуванням елементу пізнього заселення регіону різними етнічними групами, наголошує на те, що осередковість пісенної традиції – домінуюча риса для її характеристики. Серед осередків традиційної культури саме українських сіл південної границі Слобожанщини слід назвати Грушоваху, Василівку Барвінківського та Петропілля Лозівського районів. Щодо районів Донецької області можемо відмітити пізнопоселянський статус та строкатість етнічного та регіонального складу населення, що сказується й на різноманітному пісенному матеріалі. [30 с.7]. Етноконтактна традиція складалася в певний проміжок часу: друга пол. XVII- XIX ст. Подібні процеси розглянула О. Тюрікова стосовно території сучасної Донецької області і також визначила її як поліконтактну. [44]

Повертаючись до осередковості, варто зазначити, що не могло бути іншого, фактори заселення дозволяють формувати народну традицію кожному фольклорно-традиційному осередку сам по собі, звертаючи увагу на вище згадані факти заселення однієї території (району) різними етнічними групами. Характер заселення несе в собі характер побутування традиційної культури цих поселень і музичного фольклору. Це дає нам підставу визначити фольклорну

традицію за характером побутування в окремих поселеннях, які вчені формулюють як «фольклорні осередки». [31,32,34] Це дає нам методологічні підстави для характеристики традиції по жанрово-стильовим структурам фольклору окремих поселень півдня Слобожанщини.

Розглянемо детальніше історію одного з сіл на території сучасного Близнюківського району Харківської області. Один із фольклорних осередків на карті півдня Слобожанщини.

Одним з «найдавніших східнослов'янських селищ на території Близнюківського району після тривалого обезлюднення XIII-XV століть є «прикордонне» село Добровілля на старовинному Ізюмському шляху, саме традиційна культура цього села та сусідніх хуторів привернула увагу автора». [18, 2, с.12]

У дослідженні працівника краєзнавчого Близнюківського музею М. Вовкуна зазначено: «...село Добровілля засноване за непевними відомостями у 1605 р. (за іншими даними – у 1630-ті рр.) за ініціативою російських «служилих людей» (таких, що мають військові обов'язки у провінції). Мета заснування – охорона кордонів Російської держави від військових експедицій кримських татар. Вочевидь, до 1648-49 рр. це була російська рублена фортечка на Ізюмському шляху. Вона постала на умовному російсько-татарському кордоні, що проходив по річці Самарі; у своєрідному стратегічному пункті: біля так званих Татарських Бродів – одного через річку Опалиху, недалеко від її впадіння в Самару, а другого – через власне Самару. [2, с.12] Що цікаво дослідник доводить, що і нині на березі річки Самари можна знайти залишки насипів, що належали до спостережних пунктів у ті часи. Стосовно річки Самари, то за свідченням автора вона була повноводною, ніж зараз: за часів Запорізької Січі козаки на великих чайках ходили нею. [2, с.13]

За історичною розвідкою дослідника: «...село мало першу назву Надержинове – можливо, від російського «на держанин рубежа». Пізніше село російської юрисдикції зростало за рахунок українців-утікачів з Польщі – вони

отримували статус вільних орачів, а за користування землею несли сторожову службу. Зокрема, згідно з місцевими легендами, першими слобожанами тут були сім сімей козаків, які одружилися, а тому виїхали із Січі – і з часом дісталися на постійне проживання у Надержинове у кількості 73 душ. Відтоді вже українське поселення - слобода дістало нову назву: Добровілля, Добровольє: від «добра воля» (тобто некріпацьке село, синонім поняття «слобода»). На початку XVIII ст., населення Добровілля поділялось на вісім сотень, кожна з яких володіла окремим хутором села, що витягнулися вздовж берегів Опалихи. Згодом хутори вирости в окремі села; що цікаво, село Федорівка навіть на сьогоднішній день місцеві жителі називають «Восьма Сотня», - зазначає автор «Нарису з історії Слобожанщини» М. Волков. [2, с.13]

«Дивлячись на характер заселення сучасного Добровілля і сусідніх сіл можна припустити, що пісенна традиція є подібною. Такі села як Яковівка, Одинецьке, Берестове, Ганнівка - хутори села Добровілля. Про це свідчать обрядові та пісенні матеріали зібрані у фольклорних експедиціях ХОЦНТ 2007 року та автора здійснені у 2016-2019 рр. та автора». [15,16,18,30,39]

1.3 Дослідження традиційної пісенності південно-східного кордону Слобожанщини

Починаючи з XX ст. першим, хто взявся зафіксувати народнопісенні зразки з півдня Харківщини був відомий збирач фольклору, композитор О. І. Стебляно, нотні приклади дослідження містяться в його збірці «Українські народні пісні»(1965). [46] Серед них обрядові зимові пісні, літнього циклу та деякі ліричні. Проте, варто зазначити, що першим збирачем фольклору Українського Лівобережжя, який використав фонограф для запису народних

пісень був В.П. Ступницький. Його фонографічна збірка «Пісні Слобідської України» вийшла друком у Харкові 1929 року в серії видань «Бібліотека музичної етнографії». [42] Вона містить характерні для фольклорної традиції історичної Харківщини зразки обрядових і «звичайних» пісень з Куп'янського, Вовчанського, Лебединського, Сумського повітів.

Повертаючись до традиції південного-сходу Слобожанщини, окремі приклади календарно-обрядових пісень містить упорядкована Л. Новиковою збірка «Пісні Слобідської України» (2007). [37, с.54] Значне дослідження народнопісенної та обрядової традиції Лозівського, Барвінківського, Близнюківського районів було втілено Лабораторією нематеріальної культурної спадщини ХОЦНТ опубліковане у збірці «Обряди та звичаї межиріччя Орелі та Сівенського Дінця» (2007) [5]. [30,39]. Зокрема, в дослідженні брали участь Н. П. Олійник, В. М. Осадча, О. О. Шокіна, М. Семенова, О. Животкова, Г. М. Бреславець,

Для характеристики традиції регіону важливо детально проаналізувати викладені дослідниками думки. Слід зазначити, що це питання розглядають під різними кутами.

Питання специфіки фольклорної системи досліджували В. Осадча, Л. Новикова, О. Тюрикова. Загалом, підсумовуючи праці дослідниць на цю тему, виходить, що ознакою певної регіональної фольклорної системи є наявність чи відсутність певних жанрів, їх ієрархічні форми взаємозв'язку по відношенню до центральних.

За думкою Л. Новикової спрямованість вузько локальних стильових традицій проявляється у межах групи сіл або одного села на рівні мелодико-фактурних типів. Сутність цього явища дослідниця вмістила в поняття мелодико-фактурний тип. В обрядовому фольклорі наспіви узагальнюються на рівні мелодико – фактурних типів у межах найдавніших жанрів. Дослідниця при характеристиці фольклорної регіональної системи надає значення спрямованості системи внутрішньо на себе – результат певної етнічної ізоляції, відчуття належності до етносу через посередництво свого роду. Весільний,

зимовий календар, родинно-обрядові пісні (кутя дітей хрещеним батькам як пам'ять померлим родичам) виражають пріоритет родової пам'яті в фольклорній традиції. [29, с.1] Проте, в регіонах з автохтонною фольклорною традицією, до якого не відноситься регіон, що розглядається в дослідженні переважає значення обрядів і пісень які виконуються громадою – весняні, гаївки, купальські.

Для дослідника пісенного фольклору важливим є відчуття належності до того регіону який він вивчає. При цьому, дослідник, може використовувати власний слуховий досвід а також уривки в пам'яті спілкування з односельцями. Особливе відношення автора до теми дослідження, бо розглядається саме традицію його малої батьківщини.

За свідченням Л. І. Новикової до XVIII ст. склалася усталена система архаїчних жанрів, що сформувалася завдяки прагненню етнічних груп Слобожанщини оборонити та консервувати саме свої традиції, звичаї, та звісно, жанрову систему. Проте, поряд з цим розвиток доба ранньої промисловості, скасування автономії козацтва, руйнація нейтралітету, ранній розпад патріархальної родини (відокремлення молодих сімей од батьківських) і формування нових соціальних груп призвів до розвитку нових пісенних жанрів. [29]

Останнім часом, під час експедицій дослідники вбачають нівеляцію фольклорної традиції. Часто, це називають поширеним словом «кітч». Під «кітчем» ми розуміємо – поширене у Німеччині другій пол. XVIII ст. для визначення мистецтва тривіального, комерційного, епігонського. Це не жанрове а стильове значення, але яке проявляється у пізніх жанрах. [29 с.1] Фіксуючи розповсюдженість кітчевих творів в фольклорній традиції Л. Новикова, вважає, що на Слобожанщині кітчеві твори не отримали регіонального забарвлення, вона характеризує, як: «явище космополітичне, аніж етнічне». [29] Але на думку дослідниці, на теренах Слобожанщини виникли сприятливі умови для розповсюдження цього явища. Ранньопромислове фактурне виробництво і відтік робочої сили в містечка і міста, сприяли ранньому розпаду патріархальної родини. А так як патріархальна родина була консервантом фольклору, то це

сприяло розвитку нових жанрів і формуванню нового музичного стилю (пізньої лірики, пісень-романсів). Якщо свої висновки Л. І. Новікова зробила на дослідженні західних і центральних районів Харківщини, то О. В. Тюрікова досліджувала традицію Донбасу і суміжних південних і південно – східних районів Слобожанщини.

За думкою О. Тюрікової, найпоказовіший репрезентат народної традиції – є фольклор. Саме характеристика етнографії дасть важливі елементи для розуміння фольклорної традиції краю. Для Донбасу це: «багатонаціональний склад, не однорідність поселення різних етносів, що призвело до складеного характеру культури.» [44] Довгий час домінувала думка про нефольклорність Донбасу, проте на сьогоднішній день є кілька суттєвих видань, такі як: «Музичний фольклор Донбасу: весільні пісні» «Музичний фольклор Донбасу: календарно-обрядові пісні Донбасу та суміжних областей» О. Тюрікової, «Скарби Донеччини», 2006 – 2007 рр, в яких містяться і письмові та аудіо записи, упорядники – Л. Васін, О. Тюрікова, Л. Єфремова. [44,45]

Дослідниця займалась детальним вивченням Донбасу, як окремого етнографічного ареалу специфічної традиції, проте в дослідженнях виходила за рамки географічно – адміністративної одиниці як Донецька область через такі чинники: «межі Донбасу охоплюють не лише територію адміністративної Донецької області, а й Луганську, частково Дніпропетровську, Харківську а особливо Зміївський, Ізюмський, Барвінківський, Близнюківський райони, що межують з Донбасом і цей пісенний матеріал можна розглядати як маргінальний, тобто що знаходиться на периферії Донбаського регіону. А значить має дотичний до нього стильовий комплекс, та має з ним спільне і розбіжне. Проте фольклор Донбасу не має довгої історії фольклорного дослідження як пісенність Слобожанщини, і зважити на те що Донбас відзначається особливостями свого історичного розвитку (пізньопоселянський статус та строкатість етнічного населення) – стане зрозуміло що ідентифікувати Донбаську фольклорну традицію досить складно. Також варто зазначити, що виконавці, від яких записували матеріали - зазначали про пересування кордонів межі між Донецькою

та Харківською областями в середині ХХ ст. Хоча мешканці Харківської області чітко відрізняють та ідентифікують територію Донбасу (розповідаючи про відвідування ринків, виїзди на заробітки)». [44] Дослідниця також наголошує на використанні для дослідження «обрядового шару фольклору», що «в силу своєї давнини має так звану формульну природу, а отже обмежену чисельність (словесних та музичних текстів) і найбільш типізовану мелодику, у всякому разі в одноголосих «примітивах» (Б. Луканюк)». [44] Схожу думку виклала І. Клименко, що «система ранньо-традиційних наспівів – календарно-сезонних і родинно-обрядових маркує етномузикологічні ареали». [22]

Зважаючи на наведені дослідницею вище чинники можна провести паралель та успішно використати їх в дослідженні південно-східного регіону Харківщини. Бо знайдені зразки весільно-обрядового та календарно-обрядового фольклору (зимові щедрівки) на досліджуваній території в магістерській роботі, свідчать про схожість з прикладами записаними на Донбасі (такі приклади «Щедрівочка щедрувала», весільна). Та зважаючи на карти 1896 року можемо бачити, що Краматорськ та Слов'янськ були адміністративно належні до Харківської губернії. (Додаток 2,3) Варто зазначити, що для Донбасу характерна міграція індивідуальна та колективна. Якраз колективна міграція принесла з собою нові фольклорні явища, що добре можна спостерігати на цій території. А саме: явище - умовно автентичного середовища. «За І. Земцовським: фольклоризація прийшлих пісенних зразків згідно з умовно - автентичною регіональною стилістикою.» [44]. Це обумовлено тим, що переселенці, які народилися в інших автентичних середовищах, ввібрали в себе свою традицію, а після переселення на Донбас за довгий час проживання на новій території ввібрали в себе і нові характерні для цієї місцевості елементи традицій. Це сприяло «своєрідній асиміляції серед місцевого населення на мовному, побутовому, психологічно-суспільному рівнях». [44] Гарним прикладом цього ствердження дослідниці стане життєва біографія Калашник Марії, жительки села Берестове Близнюківського р-ну, яка в дитинстві мігрувала з сім'єю з Львівської області до села Берестове Близнюківського р-ну Харківської області, та пам'ятає

колядки з попереднього місця мешкання, а також знає всі звичаї все місцевої традиції. Це доводить що і південний схід Слобожанщини схожий за міграційним чинником на характерні для Донбасу риси.

О. Тюрикова подала гарний приклад для аналізу та узагальнення матеріалу весільного пласту, звертаючи увагу на те, що «хід весільного дійства обслуговується невеликою кількістю мелодій, абсолютною більшістю з яких є так звані формульні (Є. Гіппіус) або групові (Ф. Колесса)». [44] Дослідницею було поділено всі весільні пісні на тип ладкання і тип пісень «журними» за А. Іваницьким, ліричними (Л. Тестова). Далі дослідниця характеризує зразки пісень записані у селах узагальнюючи кількість таких мелодій – наприклад «в с. Єгорівка 7 мелодіями озвучується 57 текстів». Цей спосіб вказує нам на усталеність весільної традиції в даному регіоні. Потім серед весільних пісень дослідницею виявлено 14 музично – ритмічних типів. [44, с.11] Досить детальні та плідні дослідження О. Тюрикової подають багатий матеріал для дослідження та наслідування алгоритму дій.

Подає важливу думку, щодо узагальнення пісень - Л. Єфремова, в своєму дослідженні мелотипології в українському фольклорі зазначає що: «будь-яка динамічна система, зокрема й музичний фольклор не може існувати без єдності двох протилежностей: мобільного, динамічного та стійкого інваріантного». [14] На її думку «якщо вважати варіантність, схильність до варіювання, постійну тенденцію до змінності однією з найістотніших ознак фольклору, то іншою не менш істотною ознакою є наявність протилежного явища – інваріантного ядра, яке дозволяє впізнавати у змінному початкову сутність, що не змінюється. У стереотипності криється основа художньої традиції та база імпровізації» [14] Найголовніша думка авторки говорить що в основі фольклорного музичного мислення лежить принцип співвіднесення інваріантної основи і привнесених змін. Також Л. Єфремова дає вичерпне поняття типового наспіву, яке трактує як «відображення типологічного підходу до вивчення найдавніших шарів усної народної творчості – обрядового фольклору». [14]

За думкою авторки, весільний та родинно-побутовий фольклор належать до одного типу музичного фольклорного мислення, сформованого в один час, та пов'язані між собою єдиним генезисом жанрів. Підтвердження цих думок ми також можемо бачити у А. Іваницького в книзі «Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики». [10,14] Таке твердження підтверджує погляди О. Тюрикової, котра при дослідженні Донбасу використовувала фольклорні зразки давнього шару фольклору і з прилеглих районів Харківської, Луганської, Дніпропетровської областей.

Повертаючись до принципів класифікації фольклору І. Земцовський стверджував, що «будь-яка яка класифікація повинна здійснюватися на основі найстійкіших компонентів, що найменше варіюються. У музичній типології ці компоненти визначаються закономірностями відповідного типу музичного мислення і можуть бути різними для різних стильових нашарувань або жанрових утворень» [41].

Також Л. Єфремова дала вичерпне пояснення терміну та сутність поняття мелотипологія. Його визначено як «метод музичної фольклористики, спрямований на визначення основних мелодичних типів МТ всередині жанру, обрядового циклу пісень, локальної місцевої традиції. МТ – інваріант, що реально існує та може бути впізнаним, концентрує в собі риси чітко визначеної групи варіантів (будова мелострофи, її ритмічна та інтонаційна структура, складоритмічна формула, система ладових констант, сюжетний тип). Набір цих рис може бути різним у кожному конкретному випадку пісенної традиції. Завдяки особливій консервативності музичного компоненту фольклору, визначення жанрових, циклічних локально-географічних МТ на міжжанровому, міжциклічному, міждіалектичному рівнях, а внаслідок цього веде до теоретичного узагальнення генезису музичного мислення у межах тієї чи інших етнокультури.» [14,15].

Власні експедиції автора мали на меті фронтальне обстеження сіл донецького кряжу: с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області, верхів'я

р. Самари та її притоки Опалихи: с. Добровілля, Берестове, Яковівка Близнюківського р-ну Харківської області. «Для порівняльного аналізу фольклору краю використаний матеріал з фольклорного фонду В.М.Осадчої та лабораторії нематеріальної культурної спадщини ХООЦКМ: фольклорні експедиції 2006-2007 років по селам Петропілля, Грушеваха, Верхня Самара, Добровілля Лозівського, Барвінківського та Близнюківського районів)». [16,17,18,39]

Зважаємо на те, що попередні дослідження обмежувалися фіксацією фольклорного матеріалу, хоча певну загальну характеристику було зроблено В. Осадчою в передмові до збірки «Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця» [31 с.15-18].

«Серед обрядових жанрів зафіксовані дитячі колядки та щедрівки, меланки, посівальні пісні та одна гилякалка: «Василева мате, пішла щедрувати», «А в полі, полі сам Бог походжа», «А гиля-гиля та на Василя». Зразки весільних наспівів формул місцевого поширення: «Ішли дружечки рядочком..» (будова вірша 5+3/2), «Тобі дружок не дружкувати, тобі свиней пасти». Серед позаобрядових пісень місцеві розспіви сюжетних мотивів балад, пісень родинно-побутової тематики («Вітрець віє, вітрець повіває», «Ідуть хмари із Полтави», «Ой упав сніжок та й на бережок») та розквіт сюжетів ліричних новотворів кінця XIX - початку XX ст. такі як: «Кучерявая берьоза на яр похилилась», «При долині куш калини на яр похилився, ти скажи-скажи калина як попала ти сюда». [18].

«Ця інформація, а також подальше дослідження традиції сіл на південному кордоні Харківщини є основою про визначення перехідної зони стосовно побутування пісенного фольклору». [18].

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Здійснено історичний огляд передумов формування традиційної народної культури регіону. Значні міграції та пересування кочових народів по території півдня історичної Слобожанщини зумовили етнічну строкатість населення, а як наслідок з цього і культурну нашарованість традиції. Зокрема за свідченням Д. І. Багалія станом на ХІХ ст. українське населення складає 87 відсотків, російськомовні близько 13 відсотків. Сучасні історики В. Пірко, П. Лаврів, Ю. Волков, В. Якубова визначають, що заселення Слобожанщини йшло в кілька етапів, але відбувалося в двох напрямках: зі сторони Московщини та Речі Посполитої, при чому кожна з сторін мала власні цілі та мотиви. Московські поселення – це поселення військових для оборони південних кордонів держави, українські поселення – це козацькі та селяни – переселенці з Речі Посполитої на вільне поселення за власним бажанням. У ХVІІ ст. колонізація краю відбувалася козацькими зимівниками та господарствами покозаченої людності. Найбільш динамічним був процес заселення південної Слобожанщини починаючи з 30х років ХVІІІ ст. під час будівництва Української Засічної лінії.

2. Виявлено, що характер заселення визначив найбільш питомий масштаб побутування пісенної традиції, визначений В. Осадчою як осередковість побутування музичного фольклору. Взаємодія української та російської пісенних культур як питома ознака фольклорної традиції Слобожанщини дозволила Н. Плотник дати характеристику цього етнокультурного регіону як етноконтактної території.

3. Розглянуто традиційну пісенність півдня Харківщини у фольклорно-етнографічних джерелах та наукових працях. Її досліджували Л. Єфремова [14,15], В. Осадча [30,31,32,34], О. Стеблянко [46], О. Тюрікова [44,45]. Автором магістерської роботи у 2017 – 2020 рр. також провадилися власні польові та краєзнавчі дослідження, матеріали яких частково опубліковані)

[16,17,18,39] і використані в роботі. Також до розгляду положень магістерської роботи притягнуто публікації пісенних матеріалів та наукові статті дослідників суміжних територій Слобожанщини О. Гончаренко [3], Л. Новикової [29], Н. Плотнік [38], В. Ступницького [42], В. Русіної [41].

На основі положення про етноконтактну територію сформульовано визначення етноконтактної фольклорної традиції, яка складалася на півдні Харківщини в певний проміжок часу: друга половина XVII-XIX ст. Подібні процеси розглянула В. Русіна стосовно північного сходу Слобожанщини (сучасна Луганщина), Л. Новикова та О. Гончаренко - північного заходу Харківщини та Сумщини. На суміжних територіях півдня історичної Слобожанщини, а саме на дослідженні обрядової та пісенної традиції Донбасу, зокрема прилеглих районів сучасної Донецької області подібного висновку дійшла О. Тюрикова і також визначила цю традицію як поліконтактну.

Проте конкретно розгляд фольклорної традиції півдня Харківщини як перехідної між Слобожанщиною та Наддніпрянщиною і Донбасом не відбувався. В цьому актуальність нашої роботи.

РОЗДІЛ 2 ВИДОЗМІНИ ЖАНРОВОЇ СИСТЕМИ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В УМОВАХ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ПЕРЕХІДНИХ ЗОН

2.1 Обрядово-звичаєвий контекст побутування календарно та родинно-обрядових пісень: скорочення фольклорних середовищ і нівелювання місцевих пісенних стилів

Перед характеристикою обрядового фольклору, та й особливо пісенного варто наголосити на важливій специфіці Слобожанського фольклору: паралельний розвиток української та російської пісенних культур та осередковість побутування пісенних типів. Особливість побутування музичного фольклору російськомовних поселень в іномовному оточенні зумовлює консервацію обрядового фольклору в осередках. Як зауважує Л. Новикова: «російські села на українській території Слобожанщини складають 20%.... найчастіше таке межування різних етнічних груп давало можливість робити узагальнюючі висновки про російсько-українські зв'язки. Однак кожна з етнічних груп ревно обороняла свої традиції та виробила усталену систему «класичних» жанрів фольклору, де провідне місце займають весільні пісні та обряди, серед календарно-обрядових навіть при побіжному статистичному підрахунку помітно домінують пісні саме зимового циклу. Така жанрова картина виокремлює особливості етнокультурної традиції Слобожанщини». Подібні процеси консервації Л. Новикова констатує і серед жанрів пісенної лірики, вказуючи на «російські «протяжні» пісні та українські ліричні пісні «старочеркаської обикності». [29]

Важливим критерієм для систематизації фольклору, особливо календарно-обрядового є жанровий критерій. Саме за ним Л. Єфремова в «Частотному каталозі українського пісенного фольклору» систематизувала пісенний фольклор різних регіонів та Слобожанщини. Варто уваги, що

дослідниця до кожного типового пісенного сюжету наводить області його поширення на території всієї України. [14,15,41]

«Власні експедиції автора мали на меті фронтальне обстеження сіл донецького кряжу: с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області, верхів'я р. Самари та її притоки Опалихи: с. Добровілля, Берестове, Яковівка Близнюківського р-ну Харківської області». [18] Для порівняльного аналізу фольклору краю використаний матеріал з фольклорного фонду В. М. Осадчої та лабораторії нематеріальної культурної спадщини ХООЦКМ: фольклорні експедиції 2006-2007 років по селам Петропілля Лозівського р-ну, Грушоваха, Василівка Барвінківського, Верхня Самара та Добровілля Близнюківського районів. [16,17,18,30]

Зважаємо на те, що попередні дослідження обмежувалися фіксацією фольклорного матеріалу, хоча певну загальну характеристику було зроблено В. Осадчою в передмові до збірки «Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця» [30 с.15-18]. «Розглядаючи Слобідський край з урахуванням елементу пізнього заселення регіону різними етнічними групами, В. Осадча наголошує на те, що осередковість пісенної традиції – домінуюча риса для її характеристики. Серед осередків традиційної культури проаналізованих українських сіл слід назвати: Грушоваху, Василівку Барвінківського та Петропілля Лозівського районів. Щодо районів Донецької області можемо відмітити пізнопоселянський статус та строкатість етнічного та регіонального складу населення, що відбивається й на різноманітному пісенному матеріалі». [31,44] «Зокрема, дослідження визначають, що серед обрядових жанрів найбільш поширеними і мелодично характерними для даної території є наспіви зимового календарно-обрядового фольклору, наспіви-формули слобожанського весілля». [31,44]

Почнемо з зимового календарно – обрядового фольклору. Яскравими прикладами цього стануть зразки: щедрівки «Маланки ходили» зап. 1983 р. Л. Новиковою в с.Алісове Близнюківського р-ну Харківської обл. від Житник М. Ф. 1920 р.н. – ладова будова наспіву пентахорд мінорного нахилу з

ямбічною ритмічною основою. [29] З таким же ритмом розспіву але вже спондеїчною ритмікою зафіксована «Меланка ходила Василька просила» в с. Уплатне також Близнюківського р-ну. В поданих зразках ладова характеристика подібна відрізняється тільки ритміка, в с. Алісове – ямбічна, в с. Уплатне. Це навіює думки про рису перехідної зони, де на одній території, де села розташовані неподалеку простежується різниця в одному з найусталеніших показників музичної структури фольклорного зразка.

Момент змінності традиції прослідковується в меланці «Василева мате пішла щедрувати» з с. Верхня Самара Близнюківського району. Відмінність фіксується на рівні вербального тексту. Замість типової для меланок пари персонажів Меланка і Василько в заспіві фігурує новий персонаж – Василева мати. Те що в поетичному тексті присутня назва обряду щедрівки «пішла щедрувати» у даному випадку не означає, що цей текст є щедрівкою. На нашу думку таке поєднання меланки і щедрівки обумовлено тим що ці обрядові дії щедрювання і меланкування відбуваються в один вечір на рік, а саме 13 січня за новим стилем в переддень так званого Старого Нового року. «Ось ввечорі дівчата ідуть з щедрівкою, а потім ідуть з меланкою (перевдягають хлопця), в один вечір один за одним, не змішують, меланка після щедрівок.» А. Іваницький в антології «Український обрядовий фольклор Західних земель» відносить подібний текст з Західного Підляштя до щедрівок, тут жанр має назву «гоготуха». Як приклад - «Василева мати пішла гоготати а Василь з нею пустив головнею». [12]

Колядка «Пане господарю, чи живеш ти дома?» зап. В. Осадчою в с. Петропілля Лозівського р-ну Харківської області уявляє собою місцевий варіант розспіву відомого сюжету. В цього розспіві відомої колядки характерні ознаки християнських колядок. Це будова заспіву 6+6 і багатосегментний сюжетний рефрен 6+6:3+6+7+4+4. В ладовій будові спостерігаються ознаки нового кантового стилю: при діатонічній основі (звукоряд більше октави) відчутна мажоро-мінорна змінність Це відображено в чергуванні основного і додаткового ладових устоїв. 1-VII/ VII-3-V/1-V/1-3/VII-V/V/V/1 – вказує на терцеву змінність.

Давні зразки зимового обрядового фольклору опубліковані О.І. Стеблянко у збірці «Українські народні пісні» з с. Уплатне Близнюківського району. [46] Серед них обрядова гра «Коза» («Ой ви мужов'я, ой ви панов'я»), щедрівки «Меланка ходила» та «А вдома – вдома пан Дурдула» - вузькоамбітусні наспіви утворюють односегментні та двосегментні побудови з спондеїчною ритмікою. Мелодика обрядова, також можемо припустити що вони виконувалися в унісон. Ладова будова пісні «Меланка ходила» V-I пентахорд мінорного нахилу, в обрядовій грі «Коза» це трихорд в розмірі малої терції, щедрівка «А вдома- вдома пан Дурдула» - тетрахорд мажорного нахилу I-II/I-5 з секундовою та квінтовою змінністю. Проаналізовані характеристики цих наспівів дають підставу для думок про збереження архаїчних форм на вказаній території. Щедрівка «А в дядька, дядька дядина гладка» з с. Катеринівка Лозівського р-ну - 4 сегментна побудова зі складочисловою основою $(5+5)2(4+4)$, ритміка складочислова спондеїчна. Цікаво, що ладові характеристики - пентахорд змінного ладу перші 2 сегменти – мажорний нахил, інші 2 – фрігійський лад.

Мають спільні показники варіанти щедрівки «Щедрівочка щедрувала до віконця припадала» зафіксовані автором в с. Верхня Самара Близнюківського р-ну та в с. Василівка Краматорського р-ну. Перша характеризується дольною ритмікою, пентахорд мінорного нахилу з структурою 4+4, але варіант з с. Василівка має приспів «Щедрий вечір». Ще одна щедрівка з смт. Лозова «Щедрівочка щедрувала до віконця припадала, що ти тітко наварила, що ти тітко напекла, неси нам до вінка» характеризується спондеїчною складочисловою ритмікою, з ладовою характеристикою дихорд, два устої – великосекундна змінність.

В селі Добровілля Близнюківського р-ну зафіксовано щедрівку «Прилетів, прилетів соловеєчко». Це 5-сегментна строфа з 4-сегментним рефреном, ритмоформули $(3+3+5)(3+5) (4)2$. Відрізняється змінністю ритміки - ямбічно – спондеїчна. За ладовими характеристиками це гептахорд мажорного нахилу з двома устоями квінтової змінності.

Цікаво порівняти дві колядки одного сюжетного мотиву «Жала Ульянка шовкову траву» та «Жала Марійка шовкову траву» з с. Михайлівка Лебединського р-ну Сумської області та с. Уплатне Близнюківського району Харківської області. [42,46] В обох випадках будова вірша 5+5+3 дольної ритміки, тільки в варіанті з с. Михайлівка з спондеїчною основою, а в с. Уплатне – з ямбічною основою. Відрізняється і структура в наспіві: у першому випадку це 2 - рядкова строфа з рефреном, а в другому - однорядкова з рефреном. При аналізі ладової складової в прикладі з с. Уплатне бачимо гексахорд мажорного нахилу (ладові устої 5-1-1/(2-6/1)-5/5-1-1/(1), а в с. Михайлівка – це вже октавний звукоряд з ознаками паралельного мажорно-мінорного (ладові устої 5-1-2/6-1-6/5). Тобто ясно вбачається більш складна структура в прикладі з Сумської області, в с. Уплатне відрізняється і чергування ладових устоїв. Є спільність сюжетного мотиву цих варіантів розспівів колядки але вони належать до різних мелотипів.

Посівальну з с. Верхня Самара «А в поля – поля сам Бог походжа» характеризує діатонічний пентахорд мажорного нахилу з квартовим та великосекундовим співвідношенням устоїв. Зі складочисловою будовою 5+5 , наспів однорядкової структури, рядок поділяється на два сегменти. Цікаво, що в сусідніх селах Добровілля та Берестове в різний час В.М. Осадчою та автором магістерської роботи зафіксовано «Гилякалку» або «агилякалка» - назва зі слів інформанта, текст зразка схожий з посівальною з с. Верхня Самара, відрізняється перший рядок: «А гиля-гиля та на Василя» (з архіву В.М. Осадчої, та автора роботи). 2 сегментна побудова відрізняється спондеїчною ритмікою, ладова характеристика - тетрахорд мажорного нахилу, складочислова основа типова для посівальних 5+5.

Варто зазначити , що на території ще збереглися у пам'яті інформантів і пісні літнього циклу. В с. Полтавське Лозівського р-ну зафіксована петрівчана «Та й петрівочка та й мала нічка» , з ладовою характеристикою гексахорд мінорного нахилу з підвищеними 6 та 7 ступенями, дольною ритмікою на спондеїчній основі та структурною будовою 5+5. Також у с. Петропілля

Лозівського р-ну записано купальську пісню «На Петра хліб пекла» дорійський септахорд зі складочисловою основою 6+6 спондеїчної ритміки. [30 с. 116] Наведені вище дані підтверджують думку Л. Новікової про те, що в регіонах з автохтонною фольклорною традицією переважає значення обрядів і пісень які виконуються громадою – веснянок, гаївок, купальських. З цього виходить наслідок, що регіон який розглядається в дослідженні не автохтонний. [29]

Одним із важливих характеристик обрядової традиції є весільний фольклор. На території півдня Харківщини добре збереглася традиція весілля, що була в активізованій формі до кінця ХХ – початку ХХІ ст. Мешканці сіл Берестове, Яковівка, Добровілля, Верхня Самара, Криштопівка Близнюківського району, та с. Василівка Барвінківського р-ну надали розгорнуту інформацію щодо традиційного весілля та ритуалів які виконувалися. Звісно, історичні події, такі як Друга Світова війна, політика радянської влади, колгоспне життя внесли свої корективи, і стрімко вплинули на побутування традиційних елементів під час весілля. [41] Наприклад в с. Берестове, Добровілля на випікання весільного короваю звали не тільки заміжних жінок але і удовиць, «тому що після війни їх було багато, головне щоб жінка вміла це робити»-зі слів інформантів села Берестового Близнюківського району.

Звертаючись до збірки В. Осадчої “Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця” [31], «маємо багатий експедиційний матеріал по обрядовій традиції сіл понад річкою Самарою та Ореллю (Велика Комишуваха, Василівка та Грушоваха Барвінківського району; Добровілля, Уплатне, Верхня Самара, Петропілля Лозівського району). [31]

Від сестер Романенко: Уляни Якимівни 1927 р.н. та Романенко Надії Якимівни 1926 р. н., родом з с. Василівки Барвінківського р-ну ,записано повний та глибокий зміст весільного обряду місцевої традиції з описом всіх важливих елементів, таких як: похід матері молодої на запросини пекти коровай в четверг, зі слів інформантів: «запрошували тільки тих хто вдалий , в п’ятницю пекли коровай, наряження гільця в суботу, вечорини ввечорі в суботу, привозять тоді ж і придане, весільний день, та понеділок - день каші.» «Це все супроводжується

обрядовими текстами та співами.» [30,архівні матеріали, фольклорний фонд В.М. Осадчої] Інформанти зспівані, їх спів відображає особливості діалекту та звучання традиції села Василівка Барвінківського р-ну. Манера співу наближена до місцевої традиції, та до особливостей виконання обрядової пісні, за характеристикою виконавський особливостей звучання за відчуттям насичене та пружне, звук ніби летить.

Весільні наспіви-формули записані від сестер Романенко відносяться до харківських пісенних типів з спондеїчною (дольною) ритмікою. Загалом це строфоїди 6+6 дольної спондеїчної ритміки з ладовою характеристикою діатонічного гексахорду мажорного нахилу. Характерним для наспів-формули є квінтове співвідношення устоїв та двоопорність ладової системи.

Але особливу увагу привертають надзвичайно виразні за мелодійною лінією приклади весільних пісень від сестер Романенко «Ой крикнув орел» та «Прибирайся матінко». Перша з віршовим розміром строфи: (5+5+7+5+7+4+7+4), розспів базового ритмокоду з дольним типом ритміки 5+3. Тип мелодики: кантиленна з елементами обрядової (активізує дію), тип багатоголосся – гетерофонія з елементами втори, мелодичний контур – хвилеподібний. Характеристика звукоряду – діатоніка мажорного нахилу, іноді трапляється явище півтончика, занижене інтонування ноти фа. Амбітус наспіву - октава. Двоопорний наспів - постійна боротьба двох устоїв до та ре, але головний до, спочатку на це вказує субкварта, що вказує в даному наспіві на великосекундну змінності. Друга з гетерометричним віршовим розміром строфи: 8+4+7+4+7,+4+6+3 ритміка дольна, в усіх рядках однаково падає наголос, трапляється явище ампліфікації цезуровна 5+3 . Тип мелодика: кантиленна з елементами обрядової (активізує дію), багатоголосся – гетерофонія з елементами втори. Звукоряд – діатоніка мажорного нахилу, амбітус- октава. Двоопорний наспів великосекундної змінності. Харківський мелотип, який звичайно побутує із сюжетним мотивом «Прибирайся матінко, прибирайся» в традиції села Василівка подається з не типовий сюжетний мотив, із зачином «Ой

скрикнув орел». Він частіше зустрічається у весільних піснях центральної та західної Полтавщини (Північне Полісся).

Також в с. Василівка побутує весільний наспів-формула з сюжетом «Де ж той дядько Йосип », «Дружко коровай крає», «Ми думали що приїхали» і «Тобі дружко не дружкувати», «Свашка-неліпашка» що, традиційно виконувалася у весільний день за столом. Мелодійний малюнок першого заспівного сегменту характеризується низхідною квартовою інтонацією до устою на другому ступені ладу. В подальших рядках строфоїдної форми переважає нисхідна квінтова інтонація до нижнього устою. Сюжетний зміст: жартівливий, сатиричний опис свашки, дружка, свата, наприклад: «свашка шишок не ліпила, дружкам нічого не дарила, тільки зліпила шишку з зеленого сіна яку сама з'їла». Засоби образності тексту: використовується гумористичний епітет «свашка-неліпашка», прикметник «неліпашка» від дієслова минулого часу не ліпила. Тип мелодики: обрядова (активізує дію), багатоголосся – гетерофонія з елементами терцевої втори. За характером виконання наспів жвавий, піднесений, в рухливому темпі. Виконується крокуючи, на весіллі – голосно. Тембр виконання насичений, подібний у нижньому і верхньому голосах, близьке звуковидобування.

На відміну від традиції с. Василівка у весільному наспіві-формулі з текстом «Тобі дружко не дружкувати» записану автором магістерської роботи в с. Добровілля Близнюківського району від О. Осики , спостерігаємо ямбічну ритміку. Також не характерний приклад для харківських весільних мелотипів, записаний від того ж інформанта - «Ой ішли дружечки рядочком». Наспів характеризується мелодійною лінією з розспівом в межах метричної долі, ямбічно-хореїчною ритмікою, цезурованим поетичним текстом з поділом на сегменти. Наявність відмінних структурних рис у межах однієї весільної наспів-формули вказує на елементи перехідної зони фольклорної традиції.

Для весільних пісень с. Криштопівка Близнюківського р-ну характерна відмінна від сусідніх сіл будова пісенної строфи , більш вузький амбітус звукоряду - тетрахорд мажорного нахилу. Характерні побудови наспівів – формули можемо спостерігати на прикладі пісень «Ми думали ви приїхали»,

«Свашечки наші голубочки», «Забарная молода». Подібний пісенний сюжет «Ми думали ви приїхали» зустрічається в с. Петропілля Лозівського району, котре розташоване недалеко. Проте можна спостерігати значну різницю в наспіві структурного елементу музичного мелотипу – амбітус пентахорд із мажорним нахилом, з двома устоями великосекундної змінності, до речі що зустрічалось в наспів-формулах с.Василівка Барвінківського р-ну. Розвиток музичної думки у виконавиць в розспіві с. Петропілля більш стрімкий динамічний, ритміка дольна, виконавиця іноді переходить із спондеїчного ритму до ямбічного, кількість складів 6+6 з розширенням – 9+7+8. Проте характер кадансування в Криштопівських наспівах – формулах особливий, останні склади вони тягнуть, кінець кожного рядка закінчується довгою тривалістю, це надає наспіву глибокої цезурованості.

Загалом для весільних наспіві-формул в селах Петропілля, Добровілля, Близнюківського району та с. Василівка Краматорського характерна зміна метричної одиниці при розспіві з чвертки на вісімку, зовнішньо це справляє враження прискорення темпу, але подібний ритмічний ефект зустрічається стабільно в кількох наспівах – формулах («Ой ішли дружечки рядочком», «Тобі дружко не дружкувати», «Казав батько, що й не віддам дочку» Петропілля, Козаченко), це дозволяє віднести зміну метрично одиниці з чвертки на вісімку до структурних показників пісенної форми, а не до особливостей манери виконання. Важливою прикладом перехідної зони можна вважати структурні ознаки весільної пісні «Свашечки наші голубочки», яка зафіксована тільки в одному селі (с. Криштопівка Близнюківського р-ну), вона відмінна за сюжетним мотивом поетичного тексту, а за ритмом розспіву також відрізняються від типових для Харківщини весільних формул, її можна вважати як нову наспів-формулу притаманну перехідній зоні. Цікаво, нові ознаки пісенного типу у 3 рядковій структурі пісенної строфи, в будові поетичного тексту(3+6)(4+5)(4+4+3), та ритмі його розспіву 224/111122/, з варіюванням основних фігур в другому сегменті. Також привертає увагу дольна спондеїчна ритміка розспіву. Ладова

характеристика строфи - діатонічний тетрахорд, що цікаво двоопорний наспів та терцеве положення устоїв. Наспів основної ритмічної фігури але варійований.

Цікаві наспів-формули записані автором магістерської від Т. Козаченко в с. Василівка Краматорського району. Як повідомляє інформант їх рід з села Вербки Семенівського району Полтавської області, «а переїхали в Василівку дітьми в зв'язку з голодом 30-х років, там і вирости». Т. Козаченко розказує, що співала на усіх весіллях села «виводчицею», тому добре знає саме місцеву традицію весілля, а от ліричні зразки записані від неї, співає так як співала мама, тобто як в Полтавській області.

наспів-формула ямбічно-хореїчної ритміки «Казав батько, що й не віддам дочку» характеризується ритмокодом (4+6)3, хоча є рядки з розширенням, композиційна будова 3-рядкова строфа. Ладові показники: амбітус - гептахорд мажорного нахилу, періодичним міксолідійський ладом. Простежуються 2 основні устої великосекундної змінності, та в останньому складі 2-го рядку мелодична думка зупиняється на VI ступені, як момент незавершеності думки, і потреба рухатись далі.

Записана від тієї ж виконавиці весільна формула «Ой там гора кременистая» схожа за всіма ладовими, ритмічними показниками, тобто мелотипом, проте ритмокод 9+9+9. І варто зазначити що амбітус наспіву охоплює весь гептахорд, виконавиця щедро заповнює всі ступені, коли в формулі «Казав батько» лиш деколи співає весь діапазон, а часто робить звучання вужче – до гексахорду.

Також в с. Кам'янка Ізюмського р-ну Харківської області зафіксовано подібну наспів-формулу із поетичним текстом «Ой, там гора кременистая, там свекруха норовистая». Останній зразок відрізняється спондеїчною дольною ритмікою, також 3-рядкова строфа з ритмокодом наспіву 9+9+9, мелотип зразку – діатонічний звукоряд мажорного нахилу, з двома основними устоями в квінтовому співвідношенні, та одним не основним в тецевому від головного устою. Можемо зробити висновок про характерні ознаки різних ритмотипів в

наведених зразках, що явно характеризує момент різності цього пісенного сюжету.

Також О. Тюриковою в збірці «Весільні пісні Донбасу» з села Семенівка Краматорського р-ну подано наспів-формулу «Прибирайся матінко прибирайся» з музичними характеристиками пентахорд мажорного нахилу спондеїчної ритміки 6+4. [44]

Гарний приклад весільної лірики записаний в с. Петропілля Лозівського р-ну «Мати доні та й питається». 3 – рядкова строфа дольної ритміки, зі складочисловою основою (4+5)3. Характер мелодики - речитативно-декламаційна. Яка характеризується розспівністю в межах метричної долі, і протяжністю, ладовими показниками – гептахорд мінорного нахилу .

На розглянутому матеріалі виявили видозміни жанрової системи пісенного фольклору в умовах міжрегіональних перехідної перехідної зони.

2.2 Жанрово-стильові характеристики пісенної лірики

Важливі дані про заселення території Слобожанщини та взаємозв'язок з формуванням особливостей пісенних жанрів надає Л.І. Новикова: «Харківщина з часів свого заселення традиційно була територією з військовим устроєм. За свідченням Д. Багалія – «всім хотіли потрапити в козаки». [29] Такий побут не зміг не позначитися і на формуванні пісенних жанрів, на Харківщині можна зустріти багато рекрутських, козацьких, солдатських(стройових) із чітким ритмом, хоча тексти багатьох з них, і не відбивають особливостей військового життя. Характерними ознаками яких є: маршовий ритм, мінімальна розспівність мелодійної лінії, залежність від мажоро-мінорної гармонії. Із плином часу зміною суспільних настанов (військова специфіка регіону змінюється на суто землеробську, торгівельно-промисловою) відбувається і функційне

переосмислення творів даної спрямованості. Виникають жанри-біфункціонали: ліричні пісні, балади з рудиментними ознаками стройових, ритмічний каркас маршового руху який набуває значення другорядного елемента, нейтралізується жорстка схема акцентного паралелізму текстового і музичного ритму, уповільнюється темп, мелодія гнучко йде за особливостями тексту.» [29]

«Узагальнення матеріалу підтверджує положення дослідників про те, що «осередковість» вплинула на перехідний характер побутування фольклору в даній місцевості. Відмінність пісенних типів сприяла, з одного боку, збереженню жанрів у фольклорній традиції, а з іншого - її оновленню. Серед збережених жанрів можна назвати: обрядові пісні, пласт ліричних пісень та балад (із різноманітними сюжетами історичної, соціальної та родинно-побутової тематики). Серед новотворених - жанри «стройових» солдатських та рекрутських пісень». [16] Подібність пісенних типів виявляється у будові поетичного тексту, а відмінність – у ритмотипах наспівів, а також зберігають загальні ознаки того чи іншого жанру. [34, с. 55]. Досліджена вченими взаємодія одних жанрів з іншими наводить В.М. Осадчу на висновок, що в традиції існує не тільки певний набір жанрів різної функціональної спрямованості, але вони утворюють жанрову систему які утворюються в локальній традиції. В.М. Осадча в такому то характеризує ознаки жанрової системи фольклору: «мобільність жанрової системи реалізується у появі двомовних пісень, у взаємопроникненні кількох жанрових ознак в одному пісенному тексті. Регіональні традиції місць попереднього мешкання сучасних слобожан нівелюються через цілий комплекс музичної стилістики». [16] Мобільність ознаки системи жанрів проявляються у так званих двомовних піснях, в деяких досліджених селах двомовність проявляється в тому, що в поетичному тексті зустрічаються російські та українські слова, і він відчувається як «суржик»: «Ой прі лужку, прі лугі, прі щасливой долі» (с.Петропілля Лозівського р-ну) «При долині куц калини на яр похилився» записана 2018 р. К. Жук в с.Яковівка Близнюківського р-ну

Харківської області від гурту в складі О.Бакай, Р.Кудли та М. Калашник. [31,32,33]

Один тип наспіву але варіанти його розспіву можна зафіксувати в піснях записаних від учасників того ж гурту с. Яковівка. Це новотвори («Кучерявая калина, на яр похилилась», «Шумлять верби, в кінці греблі, що я насадила, нема мого миленького що я любила») та варіант пісні «Вітрець віє, вітрець повіває», що надрукована в збірці «Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця» [30], зап. В.Осадчою 10.08.2007 с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області, останній варіант зовсім відрізняється мелодикою проте пісенний тип однаковий.

Також В. Осадчою в с. Петропілля Лозівського р-ну Харківської області та К. Жук в с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області була записана родинно-побутова пісня «Усі гори зеленіють». Ритм-розспіву пісенного тексту однаковий, але відрізняються мелодика та стиль виконання. Указані вище елементи дають підставу судити про стильову відмінність та різношаровість населення регіону та підтверджує тезу про мобільність пісенної системи та належність до перехідної зони місцевої фольклорної традиції.

Для аналізу пісенної лірики важливе поняття музичного діалекту, що в етномузикології пов'язане із територіальною обмеженістю побутування кожної самобутньої фольклорної традиції та яскраво відображено у якості музичних засобів виразності народної пісенності. Національний музичний стиль постає як сума регіональних і локальних пісенних традицій та виконавських стилістичних особливостей, їх взаємовідношень і взаємовпливів (за В. Л. Гошовським). Територіальне обмеження стосується поширеності або відсутності пісенних типів певного функціонального призначення (жанрів), умов розвитку вокального та інструментального різновидів музичної творчості. На думку вченого, музичний діалект також регламентує, наскільки видозмінюються у варіантах

розспіву фольклорного осередку пісенні сюжети загальнонаціонального поширення, так звані міграційні пісенні типи, наприклад у баладах. [4,5,6,7,31]

Важлива особливість Слобожанської ритміки це- чвертка як основа розспіву, усталена силабохрона і вдвічі протягнута тривалість розспіву поетичного тексту. Ця різниця висвітлюється під час ритмічного моделювання. Для зручності розспіву, співаками традиції, при формуванні мелодійного малюнку або мелодійної лінії використовуються внутрішні складові розспіву а також вставні склади позасюжетного характеру (же, ой та ін.) .

Пропонуємо детально розглянути пісенний сюжет «про сіре вутя», що є типовий та поширений на території Слобожанщини. Зустрічається в багатьох селах віддалених один від одного. Л. Єфремова дає конкретні характеристики даного типу пісні: «Розповсюджена на Подніпрові, Слобожанщині та Поділлі. Має 4-5 сегментну строфу aa^1bc , aa^1bcd , $abcd$ з віршовим розміром $(4+6)_2$, $(4+7)_2$ у п'ятисегментних- $4+5+7; 5+7$, наспів мінорного нахилу часто з субсекундою.» [15, с. 540-542]

Сюжетний мотив «Ой із-за гори та й вітер та й повіває» зафіксований в с. Ліски Білогірського р-н Хмельницької області. Це 2 рядкова 4 сегментна строфа $(4+7) (5+7)$ контрастного типу $ab:cd$, з ритмічним малюнком: 3122/1123151/11221/112314. В порівнянні з прикладом з с. Добровілля складочислова основа ампліфікована, досить широка. Ритміка дольна, спондеїчна, мелодика кантиленна арактеризується розспівність в межах такту . Щодо ладових показників, це звукоряд більше октави – діатоніка мінорно-мажорного нахилу, активно вбачається чергування паралельного мажору та мінору, характеристика устоїв V-7/III-I/I-I-IV/I-7-I. При порівнянні зі зразками з Слобожанщини явно простежується відмінність музичного мислення в даному зразку вісімками, рухом вперед до довго ноти, котра за відчуттям витримана, проте в порівнянні з с. Кутьківкою зовсім коротка.

Інший приклад «Вітрець-віє, вітрець повіває» з с. Добровілля, Близнюківського району, Харківської обл. Характерна 2 рядкова строфа (4+6)+(4+6), ритмічна модель 22442/222242/4244/2222228, ритміка складочислова спондеїчна. Проте в 3 рефренному сегменті простежується ямбічна ритміка. Мелодика кантиленно – розспівна, виходить за межі такту.

Звукоряд більше октави, діатоніка дорійського нахилу. Устій головний мі, допоміжні – сі, ре, ля, I-7// IV- IV. Триопорність об'єднує пісню з с. Добровілля та з с. Киселі, що дає підставу судити про давність зразка, але з елементами змінної ритміки в деяких сегментах

Ще одна пісня «Вітер віє, ой вітер повіває» з с. Кутківка, Дворічанського р-ну, Харківської області. Типова для цього пісенного сюжету 2 рядкова строфа контрастного типу зі складочисловою основою (4+6)(4+6) з розширенням останнього сегменту (6+8), ритмічною схемою 2224/22442284/2222422224442 - AabVcb1. Ритміка складочислова спондеїчна, характеристики мелотипу - діатоніка мінорного нахилу, звукоряд більше октави з устоями - 1-5//4-1. Особливо вирізняються довгі каданси в кінці кожного рядка, набагато довші аніж в інших прикладах.

Приклад «Із-за гори та й вітер(и) повіває, мати жи дочку, ой про життя пита(й)» з с. Яковенково, Харківська обл. має ритмічний код - 2222222244/2222222242, 2 рядкова строфа варіантивного типу. Типовий для цього пісенного сюжету віршовий розмір (4+6)(4+6), так звана «коломиївка структура». За характером голосоведення – підголосково- поліфонічне багатоголосся(рух паралельними терціями), ритміка дольна спондеїчна, ступінь розспівності в межах метричної долі. Характер співу спокійний роздумливий, співають прикрито, напівголоса, іноді використовують обрядовий звук Завдяки протяжності розспіву і помірному темпу а також ритмічній активності в межах цієї метричної долі(в тому що чвертки діляться весь час на вісімки використання прямого та зворотного пунктиру) Варіюють голоси від строфи до строфи в гуртовій частині наспіву. Верхній голос варіює ритмічно а також другий ступінь

ладу або натуральна діатоніка або фрігійська секунда. Показники мелотипу відзначають плагальний лад, діатоніка мінорного нахилу, терцеву змінність та триопорність – ре, фа, ля (мінорний тризвук), що характерно для цього пісенного сюжету. ладова будова гомофонно-гармонійної вертикалі, при котрій опорні тони вибудовуються в тонічний тризвук свідчить про пізнє походження зразка.

«До традиційних пісень Слобідського регіону належать записи з с. Киселі Первомайського р-ну. «Ой з-за гори вітер повиває» (Додаток , № 3) з складочисловою основою (4+6) та другого (4+6) піввіршів, та ритмом розспіву 2222222244/2222222244. Гуртова частина становить двоголосся з тимчасовим розщепленням голосових партій на три. Гнучкості викладу сприяють вставні слова та внутрішньоскладові розспіви. Звукоряд наспіву складається з двох широкоамбітусних ліній, де «верхи» охоплюють діапазон октави (с des es f g as b c'), а «низи» разом із допоміжними тонами (нижнім і верхнім секундовими) мають амбітус септими (as b c des es f g). Три ладові опори в нижньому голосі в обсязі квінти (b c f), де головною є перший тон звукоряду – b .» Таку повну характеристику пісні дала В. Русіна. [40]

Сюжетний мотив «Із – за гори вітер повиває» побутує на Харківщині в кількох варіантах мелотипу. Якщо порівняти варіанти з с. Яковенково та с. Добровілля то останній варіант має характеристики місцевого характеру розспіву, зокрема: метрична доля це – чвертка, обмежена кількість поділів чвертки на вісімку (обмежена кількість розспіву в межах метричної долі) і в заспіві змінюється кількість метричних долей (силабохрона склад + метрична доля). А в варіанті с. Яковенково силабохрона також чвертка, але вона набагато частіше поділяється на вісімки в різних комбінаціях, і більш щільна багатоголосна фактура з ознаками кантовості, тобто функція основного голосу наближається до функціонального баса, функція середнього і верхнього голосів- до терцевої втори у кантовому викладі. При цьому функція басова виділяється як варіант від основного голосу, що це все ж – підголосково – поліфонічне багатоголосся, але простежується схильність до функціональності. На прикладі порівнянні с.

Яковенкове з зразком записаним Л. Єфремовою в с. Ліски Білогірського р-ну Хмельницької області [] належать до одного мелодичного типу або вони подібні за характером розспіву. (У Хмельницькій області хоч і співають паралельними тризвуками, але це відчувається як прояв фонічності – для щільності звучання) Гіпотетично можна припустити що сучасні мешканці с. Яковенкове свого часу переселилися з Поділля. А також відмінний характер розспіву свідчить про перехідний характер традиції території яка розглядається.

В різних варіантах цього мелотипу найбільш відмінні сольні заспіви у пісенних строфах. Але це взагалі особливість ліричної пісенності, бо саме в заспівах людина сама може дозволити собі рубатність, аніж спів у гурті. Подібні відчуття метричної долі як основи для розспіву зустрічається в архаїчних за характером традиціях сіл центральної Харківщини, зокрема села Киселі Первомайського та Лиман Зміївського районів. Хоча зразок з с. Киселі відрізняється від поданих вище довжиною метричної долі, має постійні зміни, і виконавиці добре, згоджено співають. Припускаємо, що це можна віднести до елементів виконавського стилю, рубатне відношення до метричної долі (Киселі і Лиман – архаїчна традиція). Цей факт дає можливість припустити, що лірика с. Добровілля має архаїчний розспів і її можна віднести до коріневих, місцевих ознак у виконавському стилі, проте ямбічна ритміка, що стабільно зустрічається в третьому сегменті пісенної строфи є примітною рисою перехідної зони і дає відмінну фігуру ритмомалюнку. Ефект ніби вони не доспівають одну долю, ознака структурна не випадкова, ввійшла в ритмічну будову наспіву – стала основою мелоритмічної композиції.

Ще один поширений на території України пісенний сюжет «Усі гори зеленіють». Л. Єфремова вказує, що: «Пісня поширена на Поділлі, Поліссі, Слобожанщині, Подніпріві, Волині» Має трисегментну строфу aab з віршовим розміром 8+8+8 з сегментацією восьмискладовика на 4+4 та ритмікою 1111124, 11112222, 1111224, 11113122, 11112222, 11112231 десцидентного типу наспіву будови aab¹ з мінорним нахилом ладу у межах октави-нони.» [№15, С. 581-582]

Перший зразок балади «Усі гори зеленіють» з села Петропілля, Лозівського району Харківської області. 3 рядкова строфа з сегментацією восьмискладовика ритмокоду 1111122/1111122/1111122/, будова пісенного вірша - (4+4)3. Ритміка дольна спондеїчна, хвилеподібна, кантиленна мелодика. Характер побудови мелодійного малюнку нагадує варіант давнього типу побудови речення: запитання з підняттям на високий щабель ладу – і відповіді, з нисхідною інтонацією. Діатонічний звукоряд більше октави мінорного нахилу, лад плагальний лад, двоопорний - I-V/V-I/V-I.

Ще один зразок «Усі гори зеленіють» з с. Василівка записаний від Т. Козаченко, що її мати є переселенка з с. Вербки Семенівського р-ну, Полтавської області, зі слів інформантки вона: «співає пісні, ті що співала мама». Жінка заспівала також весільні наспів-формули, які також характеризуються ямбічною ритмікою, проте балада має ще й речетативно-декламаційну. Строфа 3 рядкова, з розширеним віршовим розміром (4+5)3 в порівнянні з даними Л. Єфремової та зразка з с. Петропілля. Розспівність є, в межах долі, ладові показники - I-V/V-I/V-I, плагальний лад. В порівнянні з с. Петропілля мелотип однаковий, проте структурні показники відрізняються.

З таким же віршовим розміром записаний зразок «Усі гори зеленіють» в с. Літки Броварського р-ну Київської області. Ритмокод - 22222/2314/2222/4422/2222/448, контрасного типу abacac1. Проте ритміка дольна спондеїчна. Мелотип відрізняється більшою складністю, терцевою змінністю, підвищенням 7 го ступіня, діатонічним звукоряд більше октави, триопорний лад - I-V/VII-IV/III/VII-IV/I.

Зразок «Чи всі гори зеленіють» з с. Мокіївка Шепетівського р-ну Хмельницької області, відрізняється від розглянутих вище зразків ритмокодом контрасного типу abb - 11113124/11112224/1111224. Проте схожий за будовою вірша на зразок з с. Петропілля, проте в останньому силабохрона – чвертка а с. Мокіївка – вісімка, знов співпадіння з прикладами лірики з Хмельницької області

та Слобожанщини, і силабохрона як основний показник музичного мислення, на території Слобожанщини вдвічі довша. Поетичний текст за сюжетом схожий на приклад з с. Літки Броварського р-ну. Ритміка дольна, спондеїчна. Мелотип - діатонічний звукоряд більше октави мінорного нахилу, лад – плагальний - V-I-V/VII-V/V-I, двоопорність. Можна зробити висновки, що зразок с. Мокіївка та с. Петропілья одного мелотипу, за структурними показниками ритміка дольна спондеїчна, проте композиційний тип відрізняється, і відрізняється силабохрона. Можливо мешканці села Петропілья переселенці з Шепетівського р-ну Хмельницької області, і ті структурні показники змін яких застав пісенний зразок приклад видозміни пісенних типів в новопоселянській традиції.

Також Д. О. Лебединським та Л. І. Котохіним 2 груд. 1989 р., в с. Добровілля Близнюківського р-ну під час фольклорної експедиції було зафіксовано від учасника Другої Світової війни - Скотаренка Степана Мартиновича баладу «А всі гори зеленіють». За структурними показниками це 3 рядкова строфа віршового розміру 9+9+9, з ритмокодом 222222224/22224444/2222448, композиційного типу - abb1. Зі схеми чітко видно, що для кадансу останнього сегменту характерна витримана тривалість, цікава закономірність, проте кожен наступний сегмент вдвічі подовжується за попередній. Ритміка дольна, спондеїчна. Балада розспівна, характерна в межах 2 х метричний долей, кантиленне голосовендення. Діатонічний лад мінорного, звукоряд в межах октави, плагальний лад, двоопорність - I-V/ VII-V/IV-I.

Ще один із поширених пісенних типів «Василь сіно косе, високі покоси». «Пісня поширена на Поділлі, Подніпріві, Слобожанщині, Поліссі, Вона має чотири сегментну строфу, часто з повторення другої половини, віршовий розмір (6+6)2(3) із звичайним ритмом розспівування шестискладовика 111122 з варіаціями наспіву, переважно будови ab:cd» - таку інформацію надає Л. Єфремова. [15, с. 450-451 опису]

Розглянемо цей сюжетний варіант з с. Василівка Сокирянського р-ну Чернівецької області – «Маріє, Маріє чого гаєм блудиш» 3 рядкова двосегментна строфа з віршовим розміром (6+6)2(3), з ритмокодом 111115/11313/111123/113131, складочислової спондеїчної ритміки. Мелодика речитативно – декламаційна, зразок одноголосний, виконавиця співала одна, а гурт приєднався тільки для фонового звучання. Характеристика мелотипу: гексахорд мінорного нахилу, простежується мажорно-мінорна змінність, триопорність наспіву - V-I/VII/III-V/VII-I/. Загалом для цього пісенного сюжету характерна баладна драматичність, але в цьому зразку все закінчується без драми, мати Василя приймає дівчину з дитиною, позитивний кінець.

«Ой там в чистім полі Василь сіно косить» з с. Черепашинці Калинівського р-ну Вінницької області. За структурними показниками це 2-сегментна 3 рядкова строфа віршого розміру (6+6)2(3), з ритмокодом 111114/111122/111131/311113, дольної спондеїчної ритміки, проте зустрічається частково і акцентна ритміка. Мелодика пісні кантиленна, розспівність в межах 2 х долей, виконання сольне, велика кількість імпровізацій. Простежується музичне мислення вісімками. Щодо інших ладових показників: Діатонічний звукоряд в межах октави мажорного нахилу, двопорність, проте зустрічається нетривалий устій з паралельного мінору, для кадансу характерне закінчення на четвертній з крапкою. Поетичний текст оспівує розповідь дівчини з хлопцем, без участі свекрухи. Діалог закінчується драматично, тим що дівчина відмовляється від дитини, і хлопець не признає себе за батька. Цікава примітка виконання подана автором – суворо.

Л. Єфремовою також подано зразок зі Слобожанщини з с. Студенок Ізюмського р-ну Харківської області «Василь сіно косе, високі покоси». В цьому варіанті поетичного тексту хлопець взяв дитину, приніс додому разом з дівчиною – мати прийняла, приймають участь три персонажі - дівчина, хлопець, матір. Щодо структурних показників відрізняється варіативним композиційним типом aa:bc з ритмокодом 111124/111124/111122/1111142, з типовим для цього

пісенного типу віршовим розміром (6+6)(3). Проте показники мелотипу значно різняться від поданих вище прикладів. Гомофонно – гармонічна фактура з двосегментним заспівом та двосегментним приспівом з терцевою второю, останній повторюється двічі. Діатонічний звукоряд мінорного нахилу в розмірі октави, прослідковується паралельний мажор I/V-III/V/I – триопорність. Цей зразок за мелодичними показниками схожий на відомий по всій Україні пісенний тип – «Несе Галя воду», така місцева, скоріш за все випадкова заміна наспіву, загалом, сольної лірики свідчить про нівеляція виконавських стилів- випадковий варіант.

І останній приклад цього пісенного типу зразок записаний від Т. Козаченко з с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області – «Ульяно - Ульяно чого ходиш нудиш» . Має схожі структурні показники, складочислову основу - (6+6)2(3), ритмокодом 0111233/0101233/012211422/11122422, складочислової спондеїчної ритміки. Мелодика кантиленна, досить широкі розспіви в межах цілого такту, діатонічний звукоряд в межах октави мажорного нахилу з двома устоями, плагальний лад з показниками V-I/IV-V-VII/V-I-VI/VI-I/V-I. Щодо сюжету поетичного тексту відбувається розмова між дівчиною Ульяною та свекрухою, щоб та одвернулась од її сина і дивилась на старого діда, за що жінка дасть дівчині овечку щоб вона наняла до дитини няньку.

Проаналізувавши вище подані фольклорні зразки відомого пісенного типу можемо зробити висновок про єдиний структурний показник який об'єднує зразки – це віршовий розмір, стабільно (6+6)2(3), однаковий показник двомірної ритмічної організації, з різною ритмічною організацією. Щодо ладових показників характерна триопорність.

Лірична пісенність Слобожанщини багата своїм різноманіттям поетичних текстів, особливо прикладами пізнього походження.

2.3 Взаємовплив осередкових традицій в умовах межрегіональної перехідної зони

При дослідженні пісенного фольклору південно-східних районів Харківської області, та суміжних районів Донецької області в селах: Берестове, Яковівка, Добровілля, Верхня Самара, Грушоваха, Уплатне, Криштопівка, Алісове Близнюківського р-ну; м. Лозова, с. Катеринівка Лозівського р-ну; смт. Барвінкове Барвінківського р-ну; с. Студенок Ізюмського р-ну; м. Краматорськ, Василівка, Краматорського району Донецької області. Виявлено в числових характеристикам:

- 17 весільних формул-наспівів
- 13 зразків зимово-обрядових
- 2 русальні та петрівчана.
- 25 зразків позаобрядових пісень

Окресливши умови освоєння поселенцями земель Слобожанщини, специфіку цього процесу, а саме – заселення різними етнічними групами, взаємозв'язки з російськими переселенцями, соціальні особливості слобідського козацтва, ранній розвиток промислового виробництва, зазначимо, що ці історико-етнографічні процеси зумовили своєрідність стратиграфічної картини слобідського фольклору. [40] Г. Коропніченко та О. Гончаренко досліджували перехідний характер традиції на території Чернігівщини та Сумщини. В своїй статті Г. Коропніченко наголосила на важливому критерії для перехідної зони: центр-периферія, «центр відзначається врівноваженістю набору протиставних елементів», в той час як на «периферії визначаються домінантні елементи однієї з центральних зон. «Кордонами перехідних зон»- за думкою авторки, - «можемо визнавати появу/щезання всього комплексу протиставних елементів суміжних діалектів». [23] Також , один з елементів перехідної зони є «ямбізація ритмоструктур», яку дослідниця виокремила в весільних наспівах. Таку ж

динаміку можемо спостерігати в досліджуваних прикладах весільного фольклору та щедрівках південно-східної Харківщини. [23]

О. Гончаренко обстежувала територію Сумщини також в контексті перехідної зони. [3] За нашими спостереженнями перехідний характер регіону південно-східної Харківщини відображується у мовному діалекті суміжних чи досить віддалених сіл, наприклад інформанти із села Петропільля відрізняються специфічною вимовою голосних і приголосних звуків, також вони вживають діалектні слова та словополуччя. Відмінною є вимова в селах Добровілля, Яковівка, Берестове, Верхня Самара, вони змінено вимовляють букву ф заміняючи на - хв.

Ми розглядаємо фольклорну традицію півдня Харківщини як перехідну зону за кількома параметрами структурного аналізу досліджених пісень, а саме: параметр прагматичного аналізу - наявність чи відсутність певних сюжетних мотивів в межах пісенного обсягу певного жанру, наприклад з'являється щось нове – «Свашечки наші голубочки». Із структурних показників - належність наспіву до дводольної спондечно-дольної тридольно ямбо-хореїчно організації. Ці показники є ознакою традиції фольклорних осередків як перехідної зони між Слобожанською та суміжними традиціями (Донбасу та середньої Наддніпрянщини).

Дослідження визначають, що серед обрядових жанрів найбільш поширеними і мелодично характерними для даної території є наспіви зимового календарно-обрядового фольклору, наспіви-формули слобожанського весілля. Дослідження яких привели до висновків, що найбільш вбачаються зміни в зимовому календарно- та весільно – обрядовому фольклорі.

Порівнювалися дві меланки «Маланки ходили» з с. Алісове Близнюківського р-ну Харківської обл. та «Меланка ходила Василька просила» з с. Уплатне також Близнюківського р-ну. В поданих зразках ладова характеристика подібна відрізняється тільки ритміка, в с. Алісове – ямбічна, в с. Уплатне. Це навіює думки про рису перехідної зони, де на одній території, де

села розташовані неподалеку простежується різниця в одному з найусталеніших показників музичної структури фольклорного зразка. Також підтверджує цю думку і зміна в вербальному тексті в меланці «Василева мате пішла щедрувати» з с. Верхня Самара Близнюківського району. Замість типової для меланок пари персонажів Меланка і Василько в заспіві фігурує новий персонаж – Василева мати.

Проте, фольклорні зразки опубліковані О.І. Стеблянкою у збірці «Українські народні пісні» з с. Уплатне Близнюківського району - обрядова гра «Коза» («Ой ви мужов'я, ой ви панов'я»), щедрівки «Меланка ходила» та «А вдома – вдома пан Дурдула» - вузькоамбітусні наспіви, що утворюють односегментні та двосегментні побудови з спондеїчною ритмікою та обрядовою мелодикою. Проаналізовані характеристики цих наспівів дають підставу для думок про збереження архаїчних форм зимового календарного фольклору на вказаній території.

При порівнянні багатьох зразків саме була виявлена стала відмінна риса характерна саме для цієї території . Структурний аналіз вказує на ямбічну ритміку, коли фольклорні зразки подібного сюжету з інших територій Харківської області, більш північні від півдня Слобожанщини характеризуються спондеїчною ритмікою. Проте зразки з сюжетом «Жала Улянка шовкову траву» відрізняються і мелотипом. При цьому в щедрівках всі інші структурні та ладові показники збігають, а варто наголосити, що один із зразків «Щедрівочка – щедрувала до віконця припадала» має аналогічні показники в порівнянні з щедрівкою з с. Добровілля, це також один із показників перехідної зони. (та «Жала Марійка шовкову траву» з с. Михайлівка Лебединського р-ну Сумської області та с. Уплатне Близнюківського району Харківської області, «Щедрівочка щедрувала до віконця припадала» зафіксовані в с. Верхня Самара Близнюківського р-ну та в с. Василівка Краматорського р-ну, «Прилетів, прилетів соловеєчко» з с. Добровілля Близнюківського р-ну)

Щодо весільного фольклору відмінні риси вбачаємо порівнюючи приклади з с. Василівка Барвінківського р-ну, записані весільні наспіви-формули, що відносяться до харківських пісенних типів з спондеїчною (дольною) ритмікою. Проте в традиції села Василівка подається не типовий сюжетний мотив, із зачином «Ой скрикнув орел», який звичайно побутує із сюжетним мотивом «Прибирайся матінко. Він частіше зустрічається у весільних піснях центральної та західної Полтавщини (Північне Полісся). На відміну від традиції с. Василівка у весільному наспіві-формулі з текстом «Тобі дружко не дружкувати» записану автором магістерської роботи в с. Добровілля Близнюківського району від О. Осики, спостерігаємо ямбічну ритміку. Також не характерний приклад для харківських весільних мелотипів, записаний від того ж інформанта - «Ой ішли дружечки рядочком». Наспів характеризується мелодійною лінією з розспівом в межах метричної долі, ямбічно-хореїчною ритмікою, цезурованим поетичним текстом з поділом на сегменти. Наявність відмінних структурних рис у межах одного весільного наспів-формули вказує на елементи перехідної зони фольклорної традиції. Загалом для весільних наспів-формул в селах Петропілля, Добровілля, Близнюківського району та с. Василівка Краматорського характерна зміна метричної одиниці при розспіві з чвертки на вісімку, зовнішньо це справляє враження прискорення темпу, але подібний ритмічний ефект зустрічається стабільно в кількох наспівах – формулах («Ой ішли дружечки рядочком», «Тобі дружко не дружкувати», «Казав батько, що й не віддам дочку» Петропілля, Козаченко), це дозволяє віднести зміну метрично одиниці з чвертки на вісімку до структурних показників пісенної форми, а не до особливостей манери виконання.

Важливою ознакою перехідної зони можна вважати весільну пісню «Свашечки наші голубочки», яка зафіксована тільки в одному селі (с. Криштопівка Близнюківського р-ну), яка за ритмом розспіву відмінна від типових для Харківщини весільних формул, її можна вважати як нову наспів-формулу притаманну перехідній зоні. Цікаво, що тип пісенної строфи - 3

рядковий, з нетиповим ритмокодом (3+6)(4+5)(4+4+3), привертає увагу дольна спондеїчна ритміка. Ладова характеристика строфи - діатонічний тетрахорд, що цікаво двоопорний наспів та терцеве положення устоїв. Таку ж ситуацію бачимо в весільних формулах «Ой там гора кременистая» з . Василівка Краматорського р-ну Донецької області та «Ой, там гора кременистая, там свекруха норовистая» с. Кам'янка Ізюмського р-ну Харківської області, перша ямбічно-хореїчної ритміки, друга – спондеїчної. Можемо зробити висновок про характерні ознаки різних ритмотипів в наведених зразках, що явно характеризує момент різності цього пісенного сюжету.

Указані вище елементи дають підставу робити висновки про стильову відмінність та різношаровість населення регіону та підтверджує тезу про мобільність пісенної системи та належність до перехідної зони місцевої фольклорної традиції. Ще одна з характерних ознак перехідної зони – зміна чвертки на вісімку в ліричній пісенності.

Також В. Осадчою в с. Петропіль Лозівського р-ну Харківської області та К. Жук в с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області була записана родинно-побутова пісня «Усі гори зеленіють». Ритм-розспіву пісенного тексту однаковий, але відрізняються мелодика та стиль виконання.

Цікавим прикладом для характеристики перехідної зони стає порівняння зразків сюжетного мотиву «про сіре вутя» записаних в селі Киселі Зміївського району та Верхня Самара Близнюківського району, що виявилися схожими, за ладовою характеристикою - триопорність, що дає підставу судити про давність зразка, але з елементами змінної ритміки в деяких сегментах, а саме в третьому, в прикладі з Верхньої Самари стабільно зміна зі спондеїчної ритміки на ямбічну. Навіює думку про характеристику перехідної зони.

Також незвичним став приклад з с. Студенок Ізюмського р-ну. Цей зразок за мелодичними показниками схожий на відомий по всій Україні пісенний тип –

«Несе Галя воду», така місцева, скоріш за все випадкова заміна прикладу, загалом, сольної лірики свідчить про нівеляція виконавських стилів- випадковий варіант.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Виявлено обрядово-звичаєвий контекст побутування календарно та родинно-обрядових пісень. Для характеристики обрядового фольклору особливо музичного, важливо враховувати специфіку Слобожанської традиції, а саме - осередковості побутування пісенних типів. Також для розгляду сучасного контексту побутування обрядового фольклору мають значення такі фактори як: скорочення фольклорних середовищ і нівелювання місцевих пісенних стилів. Серед обрядових жанрів найбільш поширеними і мелодично характерними для даної території є зразки зимового календарно-обрядового фольклору, наспіви-формули Слобожанського весілля. Проаналізовані характеристики наспівів календарно – обрядових пісень дають підставу для думок про збереження архаїчних форм зимового календарного фольклору на вказаній території.

Проте узагальнення пісенних текстів та структурний аналіз музичних показників призвело до висновків, що ладова характеристика у пісень спільна, відрізняється тип ритмічної організації наспівів. На матеріалі меланок виявлено, що на території перехідної зони частіше зустрічаються наспіви з тримірною ямбо-хореїчною організацією ритмомалюнків. Також у щедрівках з'являються нові сюжетні мотиви в поетичних текстах. Загальними для всіх наспівів залишаються ладозвукорядні та фактурні ознаки: це архаїчні за характером, вузькоамбітусні наспіви, що утворюють односегментні та двосегментні побудови з спондеїчною ритмікою з обрядовою мелодикою. На належність до перехідної зони вказує наявність в одному наспіві ознак і спондеїчної і ямбо-хореїчної ритмічної організації.

Зразки весняно-літніх обрядових наспівів: петрівчані, купальські мають більший об'єм звукоряду (гексахорд, гептахорд) та дольну ритміку на спондеїчній основі, з віршовою будовою 5+5 та 6+6.

Одним із важливих характеристик обрядової традиції є весільний фольклор. На території півдня Харківщини добре збереглася традиція весілля, що була в активізованій формі до кінця ХХ – початку ХХІ ст. Мешканці сіл Берестове, Яковівка, Добровілля, Верхня Самара, Криштопівка, Уплатне Близнюківського району, с. Василівка, Грушоваха Барвінківського р-ну, Катеринівка, Петропілля, Смирнівське Лозівського району, с. Василівка, Семенівка Краматорського району Донецької області надали розгорнуту інформацію щодо традиційного весілля та ритуалів які виконувалися. Зафіксовано близько 40 варіантів на основі двох весільних ритмокодів: 6+6 та 5+3, які зустрічаються в основному, доповненому та похідному різновидах ритмічних комбінацій. Серед них 3 наспів-формули «Ішли дружечки рядочком», «Свашечки наші голубочки», «Ой скрикнув орел» зустрічаються виключно на території півдня Слобожанщини, а саме гіпотетичної «перехідної зони».

2. Осередковість побутування вплинула і на перехідний характер побутування пісенної лірики в даній місцевості. Серед позаобрядових жанрів можна назвати: пласт ліричних пісень та балад (із різноманітними сюжетами історичної, соціальної та родинно-побутової тематики). Серед жанрів, які поширилися у слобожанський період: «стройові» солдатські, рекрутські, строкові, заробітчанські, чумацькі, також пісні-романси. Зустрічаються пісні-біфункціонали які поєднують жанрові ознаки стройових пісень з ліричною тематикою. Варіанти розспіву сюжетних мотивів утворюють пісенні типи, які подібні між собою будовою поетичного тексту, а відмінні у ритмі його розспіву. Серед пісенних типів найбільш поширені: «Вітер віє, вітер повіває», «Усі гори зеленіють», «Василь сіно косе високі покоси», «Ой у лузі калина стояла», «Що за місяць що за ясний, що за ясна зоря?», «По той бік гора, по той бік друга», «Ой калино, ой малино» та ін.

Одна з характерних особливостей ритміки Слобожанських ліричних пісень - чвертка, як одиниця метричної будови наспіву. При розспіві поетичного тексту тривалість основної силабохрони, як основного показника часової міри

музичного мислення збільшується вдвічі. Також в деяких ліричних піснях спостерігається рубатне відношення до метричної долі. Останнє можна віднести до коріневих місцевих ознак виконавського стилю.

Для великої кількості зразків ліричного фольклору притаманний діатонічний октавний звукоряд, ладова організація з ознаками зпівставлення мажору та мінору. Більш архаїчна ладова будова зустрічається в варіантах з сюжетним мотивом «Вітрець віє, вітрець повіває» - діаточний триопорний лад, також з діатонічний лад з дорійською секстою. Виявлено пісні з діатонічною ладовою організацією: триопорні, двоопорні плагальні лади («Усі гори зеленіють», «Ой у лузі калина стояла», «Василь сіно косе високі покоси»). Також зустрічається двоопорний лад з фрігійською секундою («На конє вороном, уезжал партизан»).

Один з варіантів розспіву «Василь сіно косе» схожий на відомий по всій Україні пісенний тип – «Несе Галя воду». Що зовсім не характерно для інших варіантів розспіву цього пісенного типу. Це випадкова заміна наспіву, яка свідчить про процес нівеляції виконавського стилю.

Указані вище елементи дають підставу робити висновки про стильову відмінність та різношаровість пісенної лірики регіону та підтверджує тезу про мобільність пісенної системи і належність до перехідної зони місцевої фольклорної традиції.

3. Ми розглядаємо фольклорну традицію півдня Харківщини як перехідну зону за кількома параметрами структурного аналізу досліджених пісень, а саме: параметр прагматичного аналізу - наявність чи відсутність певних сюжетних мотивів в межах пісенного обсягу певного жанру, наприклад з'являється щось нове – «Свашечки наші голубочки». Із структурних показників - належність наспівів до спондеїчно-дольної та тридольної ямбо-хореїчно організації.

Ознаки нового пісенного типу проявляються в весільних піснях на рівні уведення нового сюжетного мотиву, відрізнення ритму розспіву, ускладнення будови поетичного тексту та композицію пісенної строфи.

Також наявність відмінних структурних рис у межах одного весільного наспіву-формули вказує на елементи перехідної зони фольклорної традиції. Зокрема це зміна метричної одиниці з чвертки на вісімку в межах одного наспіву, яку можна віднести не до ритмічної агогіки, але до структурних показників пісенної форми. Можемо зробити висновок про домінування зразків із ямбічною ритмічною організацією на території умовної «перехідної зони» .

Характеристика позаобрядових жанрів в контексті перехідної зони позначається наявністю чи відмінністю певних сюжетних мотивів , варіантів розспіву та ритмічної організації наспівів. Показниками належності пісні до перехідної зони є: помірна розспівність в межах метричної долі, і метрична підпорядкованість сегментів – чвертці в спондеїчних ритмічних малюнках та вісімці в ямбо-хореїчній організації.

Ці елементи є ознакою традиції фольклорних осередків як перехідної зони між Слобожанською та суміжними традиціями: Донбасу та Середньої Наддніпрянщини.

ВИСНОВКИ

У відповідності до мети та завдань дослідження у роботі:

1. Здійснено історичний огляд передумов формування традиційної народної культури регіону. Значні міграції та пересування кочових народів по території півдня історичної Слобожанщини зумовили етнічну строкатість населення, а як наслідок з цього і культурну нашарованість традиції. Зокрема за свідченням Д. І. Багалія станом на ХІХ ст. українське населення складає 87 відсотків, російськомовні близько 13 відсотків. Сучасні історики В. Пірко, П. Лаврів, Ю. Волков, В. Якубова визначають, що заселення Слобожанщини йшло в кілька етапів, але відбувалося в двох напрямках: зі сторони Московщини та Речі Посполитої, при чому кожна з сторін мала власні цілі та мотиви. Московські поселення – це поселення військових для оборони південних кордонів держави, українські поселення – це козацькі та селяни – переселенці з Речі Посполитої на вільне поселення за власним бажанням. У ХVІІ ст. колонізація краю відбувалася козацькими зимівниками та господарствами покозаченої людності. Найбільш динамічним був процес заселення південної Слобожанщини починаючи з 30х років ХVІІІ ст. під час будівництва Української Засічної лінії.

2. Виявлено, що характер заселення визначив найбільш питомий масштаб побутування пісенної традиції, визначений В. Осадчою як осередковість побутування музичного фольклору. Взаємодія української та російської пісенних культур як питома ознака фольклорної традиції Слобожанщини дозволила Н. Плотник дати характеристику цього етнокультурного регіону як етноконтактної території.

3. Розглянуто традиційну пісенність півдня Харківщини у фольклорно-етнографічних джерелах та наукових працях. Її досліджували Л. Єфремова [14,15], В. Осадча [30,31,32,34], О. Стеблянка [46], О. Тюрікова [44,45]. Автором магістерської роботи у 2017 – 2020 рр. також провадилися власні

польові та краєзнавчі дослідження, матеріали яких частково опубліковані) [16,17,18,39] і використані в роботі. Також до розгляду положень магістерської роботи притягнуто публікації пісенних матеріалів та наукові статті дослідників суміжних територій Слобожанщини О. Гончаренко [3], Л. Новикової [29], Н. Плотник [38], В. Ступницького [42], В. Русіної [41].

На основі положення про етноконтактну територію сформульовано визначення етноконтактної фольклорної традиції, яка складалася на півдні Харківщини в певний проміжок часу: друга половина XVII-XIX ст. Подібні процеси розглянула В. Русіна стосовно північного сходу Слобожанщини (сучасна Луганщина), Л. Новикова та О. Гончаренко - північного заходу Харківщини та Сумщини. На суміжних територіях півдня історичної Слобожанщини, а саме на дослідженні обрядової та пісенної традиції Донбасу, зокрема прилеглих районів сучасної Донецької області подібного висновку дійшла О. Тюрикова і також визначила цю традицію як поліконтактну.

Проте конкретно розгляд фольклорної традиції півдня Харківщини як перехідної між Слобожанщиною та Наддніпрянщиною і Донбасом не відбувався. В цьому актуальність нашої роботи.

4. Виявлено обрядово-звичаєвий контекст побутування календарно- та родинно-обрядових пісень. Для характеристики обрядового фольклору особливо музичного, важливо враховувати специфіку Слобожанської традиції, а саме – локальний характер побутування пісенних типів. Також для розгляду сучасного контексту побутування обрядового фольклору мають значення такі фактори як: скорочення фольклорних середовищ і нівелювання місцевих пісенних стилів. Серед обрядових жанрів найбільш поширеними і мелодично характерними для даної території є зразки зимового календарно-обрядового фольклору, наспів-формули слобожанського весілля. Проаналізовані характеристики наспівів календарно-обрядових пісень дають підставу для думок про збереження архаїчних форм зимового календарного фольклору на вказаній території.

Проте узагальнення пісенних текстів та структурний аналіз музичних показників призвели до висновків, що ладова характеристика у пісень спільна, відрізняється тип ритмічної організації наспівів. На матеріалі меланок виявлено, що на території перехідної зони частіше зустрічаються наспіви з тримірною ямбо-хореїчною організацією ритмомалюнків. Також у щедрівках з'являються нові сюжетні мотиви в поетичних текстах. Загальними для всіх наспівів залишаються ладозвукорядні та фактурні ознаки: це архаїчні за характером, вузькоамбітусні наспіви, що утворюють односегментні та двосегментні побудови з спондеїчною ритмікою та обрядовою мелодикою. На належність до перехідної зони вказує наявність в одному наспіві ознак і спондеїчної і ямбо-хореїчної ритмічної організації.

Зразки весняно-літніх обрядових наспівів: петрівчані, купальські мають більший об'єм звукоряду (гексахорд, гептахорд) та дольну ритміку на спондеїчній основі, з віршовою будовою 5+5 та 6+6.

Одним із важливих характеристик обрядової традиції є весільний фольклор. На території півдня Харківщини добре збереглася традиція весілля, що була в активізованій формі до кінця ХХ – початку ХХІ ст. Мешканці сіл Берестове, Яковівка, Добровілля, Верхня Самара, Криштопівка, Уплатне Близнюківського району, с. Василівка, Грушоваха Барвінківського р-ну, Катеринівка, Петропілля, Смирнівське Лозівського району, с. Василівка, Семенівка Краматорського району Донецької області надали розгорнуту інформацію щодо традиційного весілля та ритуалів які виконувалися. Зафіксовано близько 40 варіантів на основі двох весільних ритмокодів: 6+6 та 5+3, які зустрічаються в основному, доповненому та похідному різновидах ритмічних комбінацій. Серед них 3 наспіви формули «Ішли дружечки рядочком», «Свашечки наші голубочки», «Ой скрикнув орел» зустрічаються виключно на території півдня Слобожанщини, а саме гіпотетичної «перехідної зони».

5. Осередковість побутування вплинула і на перехідний характер побутування пісенної лірики в даній місцевості. Серед позаобрядових жанрів можна назвати: пласт ліричних пісень та балад (із різноманітними сюжетами історичної, соціальної та родинно-побутової тематики). Серед жанрів, які поширилися у слобожанський період: «стройові» солдатські, рекрутські, строкові, заробітчанські, чумацькі, також пісні-романси. Зустрічаються пісні-біфункціонали які поєднують жанрові ознаки стройових пісень з ліричною тематикою. Варіанти розспіву сюжетних мотивів утворюють пісенні типи, які подібні між собою будовою поетичного тексту, а відмінні у ритмі його розспіву. Серед пісенних типів найбільш поширені: «Вітер віє, вітер повіває», «Усі гори зеленіють», «Василь сіно косе високі покоси», «Ой у лузі калина стояла», «Шо за місяць шо за ясний, шо за ясна зоря?», «По той бік гора, по той бік друга», «Ой калино, ой малино» та ін.

Одна з характерних особливостей ритміки Слобожанських ліричних пісень - чвертка, як одиниця метричної будови наспіву. При розспіві поетичного тексту тривалість основної силабохрони, як основного показника часової міри музичного мислення збільшується вдвічі. Також в деяких ліричних піснях спостерігається рубатне відношення до метричної долі. Останнє можна віднести до коріневих місцевих ознак виконавського стилю.

Для великої кількості зразків ліричного фольклору притаманний діатонічний октавний звукоряд, ладова організація з ознаками співставлення мажору та мінору. Більш архаїчна ладова будова зустрічається в варіантах з сюжетним мотивом «Вітрець віє, вітрець повіває» - діаточний триопорний лад, також діатонічний лад з дорійською секстою. Виявлено пісні з діатонічною ладовою організацією: триопорні, двоопорні плагальні лади («Усі гори зеленіють», «Ой у лузі калина стояла», «Василь сіно косе високі покоси»). Також зустрічається двоопорний лад з фрігійською секундою («На конє вороном, уезжал партизан»).

Один з варіантів розспіву «Василь сіно косе» схожий на відомий по всій Україні пісенний тип – «Несе Галя воду», що зовсім не характерно для інших варіантів розспіву цього пісенного типу. Це випадкова заміна наспіву, яка свідчить про процес нівеляції виконавського стилю.

Указані вище елементи дають підставу робити висновки про стильову відмінність та різношаровість пісенної лірики регіону та підтверджує тезу про мобільність пісенної системи і належність до перехідної зони місцевої фольклорної традиції.

6. Ми розглядаємо фольклорну традицію південно-східних районів Харківщини як перехідну зону за кількома параметрами структурного аналізу досліджених пісень, а саме: параметр прагматичного аналізу - наявність чи відсутність певних сюжетних мотивів в межах пісенного обсягу певного жанру, наприклад з'являється щось нове – «Свашечки наші голубочки». Із структурних показників - належність наспівів до спондеїчно -дольної та тридольно ямбо-хореїчної організації.

Ознаки нового пісенного типу проявляються в весільних піснях на рівні уведення нового сюжетного мотиву, відрізнення ритму розспіву, ускладнення будови поетичного тексту та композицію пісенної строфи.

Також наявність відмінних структурних рис у межах однієї весільного наспіву-формули вказує на елементи перехідної зони фольклорної традиції. Зокрема це зміна метричної одиниці з чвертки на вісімку в межах одного наспіву, яку можна віднести не до ритмічної агогіки, але до структурних показників пісенної форми. Можемо зробити висновок про домінування зразків із ямбічною ритмічною організацією на території умовної «перехідної зони» .

Характеристика позаобрядових жанрів в контексті перехідної зони позначається наявністю чи відмінністю певних сюжетних мотивів , варіантів розспіву та ритмічної організації наспівів. Показниками належності пісні до

перехідної зони є: помірна розспівність в межах метричної долі, і метрична підпорядкованість сегментів–чвертці в спондеїчних ритмічних малюнках та вісімці в ямбо-хореїчній організації.

Ці елементи є ознакою традиції фольклорних осередків як перехідної зони між Слобожанською та суміжними традиціями: Донбасу та Середньої Наддніпрянщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України Харків.- Х.: Основа, 1990.-256 с.
2. Волков М. Ю Нарис з історії Близнюківщини. Монографія. – Х.; 2016 – 159 с.
3. Гончаренко О. Народнопісенні діалекти Сумщини (досвід малоареалічного дослідження) [«Народна творчість та етнографія» у журналі Content №3, 2008 (312) травень-червень] / Нац. Академія наук України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, Міністерство культури та мистецтв України. – К.: 2008. С.15-18.
4. Гошовский Владимир. У истоков народной музыки славян: Очерки по музыкальному славяноведению/В. Л. Гошовский. – Москва : Сов. композитор, 1971. – 304 с.
5. Гошовский Владимир. У истоков народной музыки славян: Очерки по музыкальному славяноведению / В. Л. Гошовский. – Москва : Сов. композитор, 1971. – 304 с.
6. Його ж. До питання про музичні діалекти Закарпаття [Доповідь] / В. Л. Гошовский // Матеріали першої Ужго-родської міжвузівської конференції, присвяченої вивченню карпатських говорів : Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету : Серія філологічна. – Ужгород, 1958. – Вип. 3. – С. 70–74.
7. Його ж. Етногенетичні аспекти мелогеографії / В. Л. Гошовский // Матеріали наук. конференції, присвяченої пам'яті Івана Панькевича (23–24 жовтня 1992 року). – Ужгород, 1992. – С. 318–320. Передрук: ПЕ-5. – С. 13–14.
8. Його ж. 1. Украинские песни Закарпатья / В. Л. Гошовский. – Москва : Сов. композитор, 1968. – 468 с. (2. Перевидання українською мовою: Українські пісні Закарпаття. – Львів, 2003).

9. Евреиновы – Жилон, Брокгаузь Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь, том XI. Лейпциг, С – Петербург: 1894.
10. Іваницький А. І. Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2009. – 404 с. з нотами, фото, схемами, покажчиками
11. Іваницький І. А. Українська музична фольклористика (методологія і методика): Навчальний посібник.- К.: Заповіт, 1997. 392 с. + іл. вкл.
12. Іваницький А. І. Український обрядовий фольклор західних земель : Музична антологія [Текст] (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина) / Відп. ред. Г. А. Скрипник ; упоряд. та вступ. стаття А. І. Іваницького. — Вінниця : Нова Книга, 2012. — 624 с. : ноти С.130
13. Іваницький І. А. Хрестоматія з Українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями). Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I-V рівнів акредитації. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008 – 520 с.
14. Єфремова Л. О. Мелотипологія в українському фольклорі
15. Єфремова Л. О. Частотний каталог українського пісенного фольклору. Ч. 1. Опис. – К.: Наукова думка, 2009. – 720 с.; Ч. 2. Антологія-хрестоматія. – К., 2010. – 480 с.: ноти; Ч. 3. Покажчики. – К., 2011. – 512 с.: ноти
16. Жук К. Побутування пісенного фольклору на півдні Харківщини (до вивчення традиції перехідних зон): матеріали Першої конференції молодих дослідників народної музики (Львів, 1 грудня 2018 року) : матеріали/редактор-упорядник І. Довгалюк. Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, кафедра музичної фольклористики, Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів, 2018 104 с.
17. Жук К. Лірична пісенність в фольклорній традиції півдня Харківщини : матеріали XXIII Міжнародної наукової конференції [«Слобожанські

- читання»], (Харків, 17-19 та 22-23 квітня 2019 р.) / Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини.- Харків: Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини, 2019.
18. Жук К. Історико-географічна характеристика побутування народної пісенності південного кордону Слобожанщини (межиріччя Орелі, Самари та Сіверського Дінця) : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих учених [«Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття»], (Харків, 23-24 квітня 2020 року) / Харківська державна академія культури.- Харків, 2020.
19. Карты Харьковской губернии, 1888 г.
20. Квитка Климент. Об историческом значении календарных песен // Избранные труды : В 2 т. / К. В. Квитка; [сост. и коммент. В. Л. Гошовского]. – Т. 1. – Москва : Сов. композитор, 1971. – С. 89–99 (коментар В. Гошовського на с. 100–101).
21. Його ж. Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен // Белорусские народные песни / К. В. Квитка ; [сост. З. В. Эвальд]. – Москва; Ленинград, 1941. – С. 123–129 (Перевидано під тією ж назвою у книзі: Квитка К. Избранные труды : В 2 т. – Т. 1. – Москва : Сов. композитор, 1971. – С. 161–176).
22. Клименко І. Методичні проблеми мелоареалогії Проблеми сучасної ареалогії / АН України. Ін-т укр. мови ; [відп. ред. П. Ю. Гриценко]. – Київ : Наук. думка, 1994. – 344 с.
23. Коропніченко Г. Перехідна зона як об'єкт мелогеографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпені) [«Проблеми етномузикології» збірник наукових праць].- К.:1998
24. Лаврів П. І. Історія Південно-Східної України. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1996. 192 с.
25. Лірична пісенність в фольклорній традиції півдня Харківщини : матеріали ХХІІІ Міжнародної наукової конференції [«Слобожанські читання»], (Харків, 17-19 та 22-23 квітня 2019 р.) / Харківський науково-методичний

- центр охорони культурної спадщини.- Харків: Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини, 2019.
26. Муравський шлях-2000. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції. – Х.: Регіон-інформ, 2000.
27. Мурзіна О. Середня Наддніпрянщина в історичному контексті формування традиції. *Проблеми етномузикології*. 2014. С. 12-38
28. Народні пісні сучасної Дніпропетровщини. Випуск 2. Петропавлівський район / Упорядники: Галина Пшенічкіна, Анастасія Любимова. Дніпро: Ліра, 2019. 164 с., нот., іл., аудіодиск.
29. Новикова Л. І. До питання про специфіку фольклору Слобідської України//Музична Харківщина. – Харків: ХІМ, 1992. – С. 255 – 264.
30. Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця / Упорядкування Осадча В.М. – Харків: ХОЦНТ, 2007.-164 с.
31. Обрядова творчість фольклорних осередків історичної Харківщини: методичні матеріали до засвоєння і творчого втілення обрядово та народнопісенної культури / В.М. Осадча . – Харків: ХОЦДНТ: Видавець Савчук О.О., 2010. – 136с.
32. Осадча В. М. Жанрова система слобожанського фольклору: весільні мелотипи Харківщини. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті = Traditions and innovations in the higher architectural-artistic education : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. 2020. № 3. С. 43–48.
33. Осадча В. М. Інтонаційна активність пісенної традиції і сучасної форми побутування Слобожанської лірики. Десята конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель: Збірка статей і матеріалів на пошану професора Богдана Луканюка / Редактор-упорядник Ю. Рибак, Львів, 21–23 квітня 2017 року. Львів: Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, кафедра музичної фольклористики; Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології, 2017. С. 105-109.

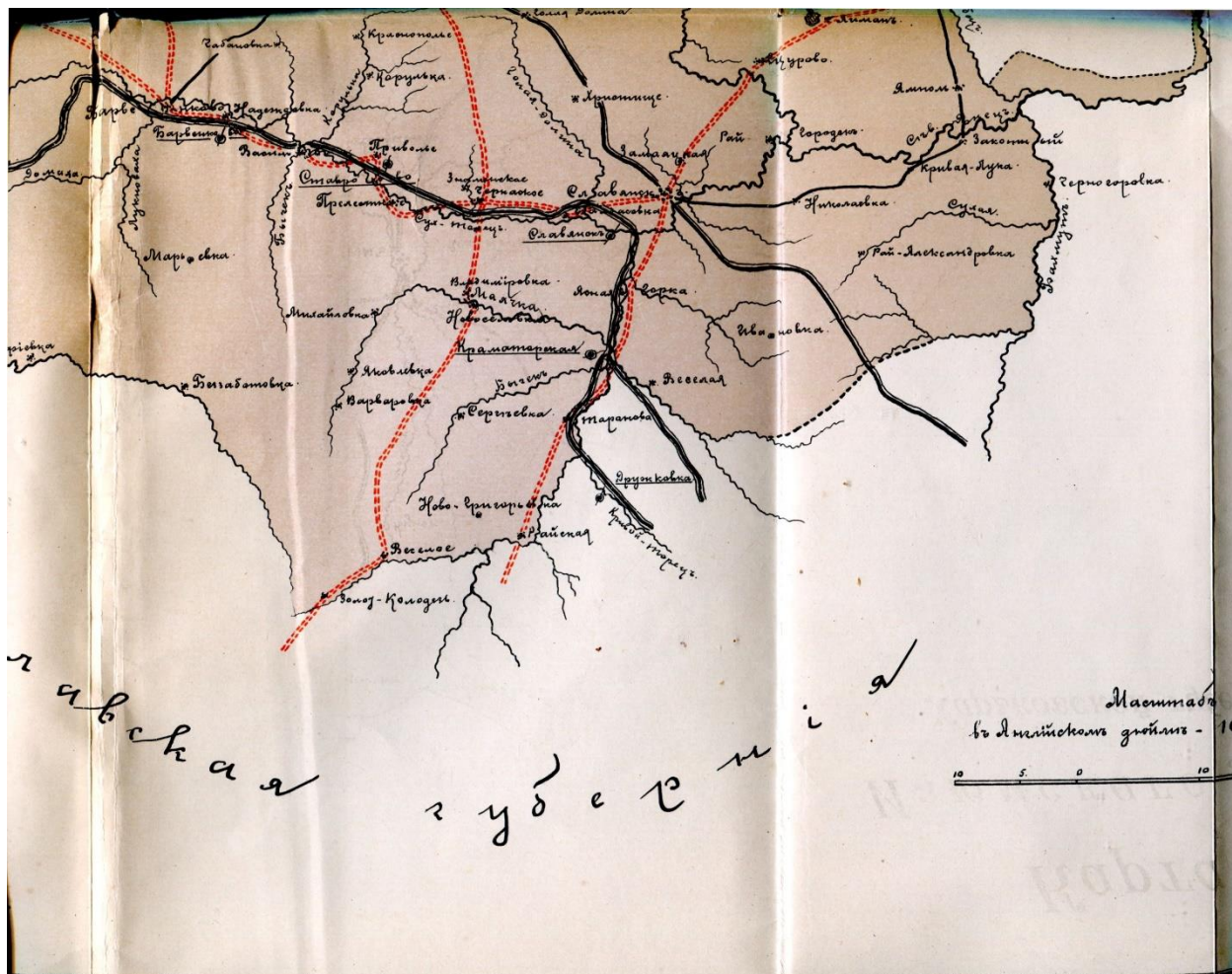
- 34.Осадча В. Обрядова пісенність Слобожанщини : Навчальний посібник. – Харків, 2011. – 184 с. – С. 68 – 81.
- 35.Пірко В. О. Заселення Донеччини у XVI–XVIII ст. / Український культурологічний центр. Донецьк: Східний видавн. дім, 2003.180 с.
- 36.Піскун О. О. Основні етапи й аспекти дослідження історико-етнографічного регіону «Слобожанщина». Збірник наук. праць. Серія «Історія та географія». Вип. 44. Харків: Харк. Нац. Пед. ун-т ім. Г. Сковороди, 2012. С. 157–161.
- 37.Пісні Слобідської України / автор-укладач Л.І.Новикова. – Навчальний посібник.- Харків: ТО Ексклюзив, 2006. – 188 с.
38. Плотнік Н. А. Збереження етнічної самобутності російської та української народнопісенної культури на території етноконтактної зони Слобожанщини / Н. А. Плотнік // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2009. №11.- С. 103-111. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=had_2009_11_13
- 39.Побутування пісенного фольклору на півдні Харківщини (до вивчення традиції перехідних зон): матеріали Першої конференції молодих дослідників народної музики (Львів,1 грудня 2018 року) : матеріали/редактор-упорядник І. Довгалюк. Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, кафедра музичної фольклористики, Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львів, 2018 104 с.
- 40.Рибак Юрій. Методика ареально-типологічних досліджень в етномузикології. Досвід львівської школи / Ю. П. Рибак // Етномузика. – Львів, 2007. – Число 3 : Збірка статей та матеріалів на честь 60-річчя Богдана Луканюка / [упоряд. Ю. Рибак]. – С. 9–22.

41. Русіна В. С. Слобожанський фольклор на перехресті культур. Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнародної наукової конференції, Харків, 18–19 листоп. 2010 р. Харків: ХДАК, 2010. С. 47–49.
42. Ступницький В. Пісні Слобідської України. / Передмова В.М. Осадча. - Харків: Майдан, 2007 —52 с. (Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини. Випуск 1).
43. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / Упор. М.О. Семенова. – Х.: Регіон-інформ, 2001. – 160 с.
44. Тюрікова О. В. Музичний фольклор Донбасу: весільні пісні / О. В. Тюрікова. – Донецьк: Юго – Восток, 2005. – 440 с.
45. Тюрікова О. В. Музичний фольклор Донбасу: календарно – обрядові пісні Донецької та суміжних областей / О. В. Тюрікова. – Донецьк: Юго-Восток, 2009
46. Українські народні пісні – упоряд. О. І. Стеблянко. Київ, Муз. Україна, 1965. 137 с.
47. Шейко В. М. Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства: навч. посібник / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький. - Харків: ХДАК, 2016. – 330 с.
48. Якубова Л. Д. Етнонаціональна історія Донбасу: тенденції, суперечності, перспективи в світлі сучасного етапу українського націотворення. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2014. 109 с.

ДОДАТКИ

Додаток №1

Картографічний матеріал - Карта Слободських полків (1764)

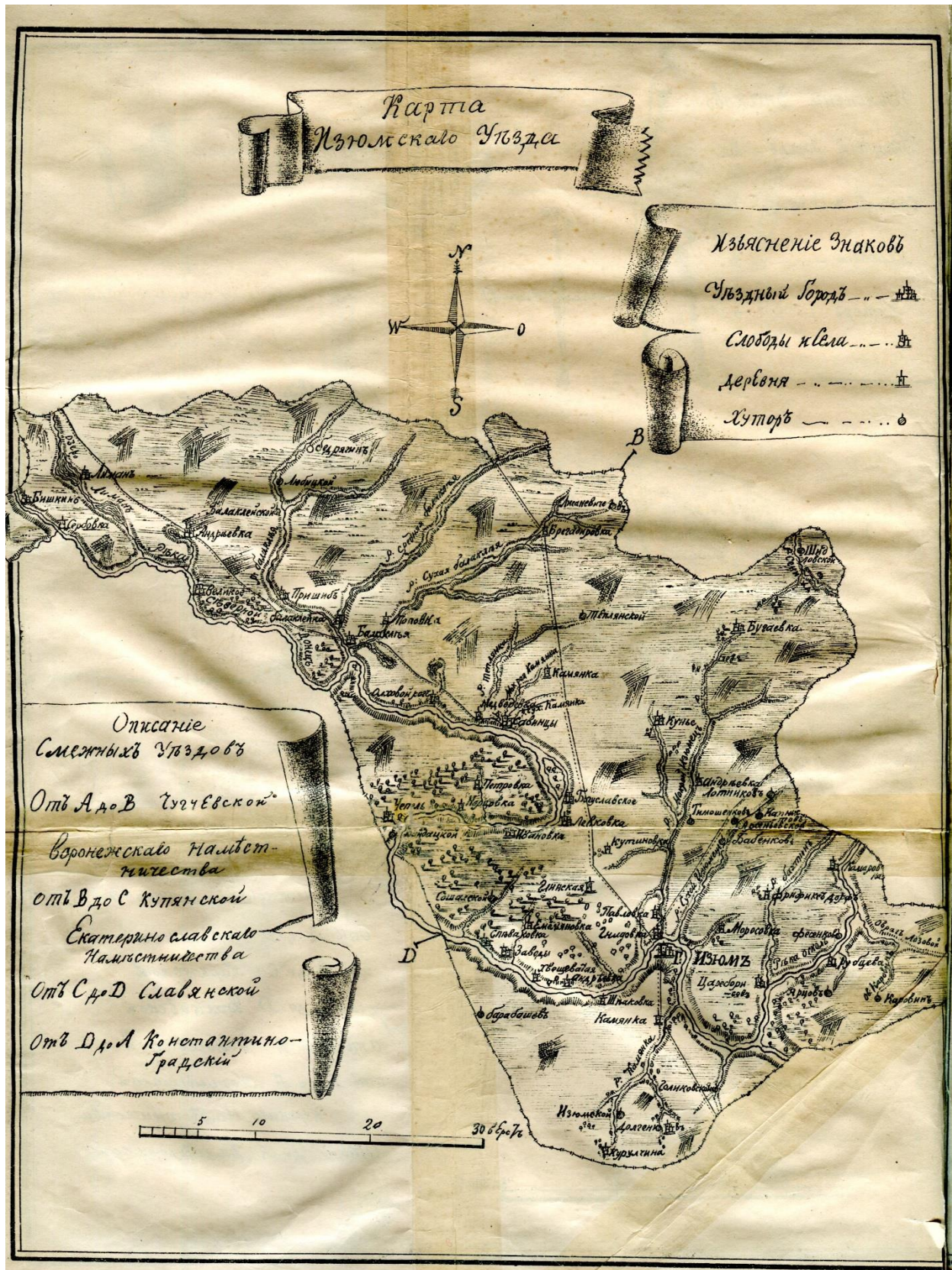

Карта Харьковського повіту Харьковської губернії з «Перечня докладов Харьковської губернской земской управы представляемых XXXII очередному земскому собранию Харьковской губернии» 1896 р.

Додаток №3

Карта Изюмского повіту Харьковской губернии з «Перечня докладов Харьковской губернской земской управы представляемых XXXII очередному земскому собранию Харьковской губернии» 1896 р.

Карта Екатеринославської губернії Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона

ИСТОРИЧЕСКАЯ

Брокгаузъ и Ефронъ. Энцикл. словарь.

Сучасна карта Харківської області

Прагматичний та структурний аналіз пісенних зразків

Календарно- обрядові пісні

	Зачин	Місце запису	Жанр	Силаборитмічні коди (ритм розпіву)	Композиційний тип	Будова вірша	Тип ритміки	Мелотипи
1	Пане господарю, чи живеш ти вдома?	с. Петропілля, Лозівського р-ну	Колядка	312244/312244/444//	aar :R	6+6:3+6+7+4+4	Дольна	1-VII/ VII-3-V/1-V/1-3/VII-V/V/V/1 Діатоніка мінорного нахилу, терцева змінність
2	Щедрівочка щедрувала, до віконця припадала.	с. Добровілля, Близнюківського району, Харківської області.	Щедрівка	1111111/2112	aar	4+4	Дольна	Пентахорд мінорного нахилу 1/1/3-1/

3	Та й петрівочка, та й мала нічка	С. Полтавське Лозівського р-ну Харківської обл.	Петрівчана	22242/11525/11114/11224	aa ¹ bb ¹	5+5	Дольна	Гексахорд мінорного нахилу з підвищеними 6 та 7 ступенями.
4	На Петра хліб пекла, на Івана вибирала	С. Петропілля Лозівського району	Купальська	112112/1111111/111131/11113/	abcc ¹	6+6	Сpondeїчна	V/1/1/1 Дорійський септахорд
5	А в поля-поля сам Бог походжа	с. Верхня Самара Близн р-ну Харк	Посівальна	11112/11112	Композиційний тип - aa/aa/aa/aa/aa/aa/бб/бб/ . 1 рядкова структура	5+5/5+5/ 5+5/5+5/ 5+5/5+5/ 4+4/4+4/ ,	Ритміка - складочислова. Тип мелодики: обрядова (активізує дію), багатоголосся – гомофонія. Мелодичний контур – поєднання моторики та зв'язку з інтонаційним мовленням.	Звукоряд – діатонічний пентахорд мажорного нахилу. Двоопорний наспів: змагання між головними устоями до та соль, і тимчасовий ре. Взаємовідношення устоїв : квартове, та великосекундове .
6	Василева мате пішла щедрувати	с. Верхня Самара	Меланка	121212121212	Строфічна, тип пісенної строфи - 4 рядкова по 2 сегменти. Композиційний тип - aa/ба/aa/aa/.	6+6/7+6/ 6+6/6+6/,	Ритміка -ямбічна дольна. Тип мелодики: обрядова (активізує дію), багатоголосся – гомофонія. Мелодичний контур хвилеподібний.	Звукоряд – пентахорд мінорного нахилу. Триопорний наспів: в поспівці, що повторюється головний устій – ля, а тимчасовий - ре, хоча пісня закінчується на устої - фа , положення устоїв – квінтове та терцеве.
7	Меланка ходила ,Василька просила	с. Уплатне Близнюківського р-ну	Меланка	242424	а Сегмент	3+3	Сpondeїчна	V-I Пентахорд мінорного нахилу

8	А вдома-вдома пан Дурдула	с. Уплатне Близнюківського району	Щедрівка	11112/2112	aa ¹ 1 рядкова строфа з 2 сегментів	5+4	спондеїчна	Тетрахорд мажорного нахилу I-II/I-5
9	Коза	с. Уплатне Близнюківського району	Гра, фрагмент обрядового дійства	22224:22224	а:а 1 рядкова строфа з двох сегментів	5+5	спондеїчна	Трихорд в розмірі малої терції
10	Маланки ходили	с. Алісове Близнюківського р-ну	Меланки	242424/242424	А	3+3	Ямбічна	V-I Пентахорд мінорного нахилу
11	Прилетів прилетів соловесчко	с. Добровілля Близнюківського р-ну	Щедрівка	112/112/11222//2112/2112/2112/2112	Aab/ab:R 5-сегментна строфа з 4 сегментним рефреном	(3+3+5)(3+5) (4)2	Змінна ямбічно - спондеїчна ритміка Речетативна мелодика	Гептахорд мажорного нахилу I-V/I-V/I-V
12	Гилякалка	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області	Посівальна	11112/11112	а2	5+5	Спондеїчна ритміка	Тетрахорд мажорного нахилу I-IV/I Автентичний лад
13	Щедрівочка щедрувала до віконця припадала	м. Лозова Лозівського р-ну Харківської області	Щедрівка	1111/1111/1111/1111/1111/112/112/112	аа Репризна двосегментна побудова	4+4	Ритміка складочислова спондеїчна Мелодика речитативна	Вузькоамбітусний лад – дихорд Два устої – великосекундна змінність
14	Колядин коляди, я у батька один	м. Лозова Лозівського р-ну	Колядка	112/112/112/112	Аа 2 сегментна побудова	(3+3) +6+(4+3) (4+3)	Ритміка складочислова	Вузькоамбітусний лад – дихорд

		Харківської області					Мелодика речитативна, стиль виконання - «ВИГОЛОШУЮТЬ»	Два устої – великосекундна змінність
15	А в дядька, дядька дядина гладка	с. Катеринівка Лозівського р-ну	Щедрівка	22224/22224: /4224/2224	ааба ¹ 4 сегментна побудова	(5+5)2(4+4)	Ритміка складочислова спондеїчна	Пентахорд змінного ладу перші 2 сегменти – мажорний нахил, інші 2 – фрігійський лад

Весільні пісні

	Зачин	Місце запису	Жанр	Силаборитмічні коди (ритм розпі-ву)	Композиційний тип	Будова вірша	Тип ритміки	Мелотипи
16	Прибирайся матінко, прибирайся	с. Семенівка Краматорського р-ну Донецької обл	Весільна		ab: ab: ab	7+4(6+4) Розшире на 5+3	Спондеїчна	1-3-1/2/1/2/1 Пентахорд мажорного нахилу
17	Забарная молода	с. Криштопівка Близнюківського р-ну	Весільна	1111224/1114/2112114/ 1122/111122 22	A:bc:de строфоїд	4+3/5/5+ 3/5+3	Ритміка дольна	I-III-I/II-III/III-II-I Тетрахорд мажорного нахилу Двоопорний наспів: Устій мі-бемоль, у 3,4 такті тимчасовий - соль, положення устоїв-терцеве.

18	Свашечки наші голубочки	с. Криштопівка Близнюківського р-ну	Весільна	211000011/1 11100111/11 111111112/	Ab ab cc d 3 рядкова строфа	(3+6)(4+ 5) (4+4+3)	Складочислова.	III-I/I-IV-I/ Тетрахорд мажорного нахилу Двоопорний наспів ,устої – соль,мі-бемоль, положення устоїв – терцеве.
19	Свашка - неліпашка	с. Василівка Барвінківського р-ну	Весільна	111111	варіативни й, AaabCбC, A – заспів, а,б – поспівки, C- каданс.	6+6+6+6 +6+6+6,	Ритміка 6 - дольна .Мелодикаобрядова (активізує дію), багатооголося– гетерофонія з елементами терцевої втори.	Пентахорд мажорного нахилу. Двоопорний наспів: 1,2,3,5,7, рядки устій – до, 4,6 – соль, положення устоїв – квінтове.
20	Дружко коровай крає	с. Василівка Барвінківського р-ну	Весільна	1100111/100 1111111111/ 100114	Варіативни й AабC	6+6+ 6+6	Ритміка – дольна Тип мелодики: обрядова (активізує дію), багатооголося – гетерофонія з елементами терцевої втори.	Звукоряд – пентахорд мажорного нахилу. Двоопорний наспів: 1,2,4, рядки устій – до, 3 – соль, положення устоїв – квінтове
21	Тобі дружко не дружкувати	с. Василівка Барвінківського р-ну	Весільна	100000011/1 11111/00000 0111/000000 14	AавC	8+6 +8+8,	Ритміка дольна. Тип мелодики: обрядова (активізує дію), багатооголося – гетерофонія з елементами терцевої втори.	Звукоряд – гексахорд мажорного нахилу. Двоопорний наспів: 1,2,4 рядки устій – до, 3 – соль, положення устоїв – квінтове.
22	Де ж ваш дядько Йосип	с. Василівка Барвінківського р-ну	Весільна		AавC варіативни й	6+6+6+6,	Ритміка дольна Тип мелодики: обрядова (активізує дію), багатооголося – гетерофонія з	Звукоряд – гексахорд мажорного нахилу. Двоопорний наспів: 1,2,4 рядки устій – до, 3 – соль, положення устоїв – квінтове.

							елементами терцевої втори.	
23	«Ой крикнув орел»	с. Василівка Барвінківського р-ну	Весільна	211224/1111 41111224/11 114/1111112 41114/11112 24114.	АабабаС Варіативни й	Гетером етрични й віршови й розмір строфи: (5+5+7+ 5+7+4+7 +4)+(7+ 5+8+5+8 +3+7+3),	Ритмікадольна. Тип мелодики: кантиленна з елементами обрядової (активізує дію), багатоголосся – гетерофонія з елементами втори, мелодичний контур – хвилеподібний.	Амбітус- октава Звукоряд – діатоніка мажорного нахилу, іноді трапляється явищу півтончика, занижене інтонування ноти фа. Двоопорний наспів: Постійна боротьба двох устоїв до, та ре, але головний до, спочатку на це вказує субкварта.
24	Прибирайся матінко	с. Василівка Барвінківського р-ну	Весільна	1111224/112 4/1111224/1 124/1111124 /1124/21122 4/114	АабабС	Гетеро- метричн ий віршови й розмір строфи: 8+4+7+4 +7,+4+6 +3 явище ампліфік ації .	Ритміка акцентна. Тип мелодики: кантиленна з елементами обрядової (активізує дію), багатоголосся – гетерофонія з елементами втори.	Звукоряд – діатоніка мажорного нахилу, амбітус- октава. Двоопорний наспів: Постійна боротьба двох устоїв до, та ре.
25	Мати доні та й питається	с. Петропілля, Лозівського р-н., Харківської обл.	Весільна	111111222/1 11111222/11 111142	ААА 3 – рядкова строфа	4+5	Дольна	Гептахорд, лад мінорного нахилу . 1//1-2-4//2-4.

26	Ой, там гора кремениста я	с. Василівка, Краматорського р-н., Донецької обл.	Весільна	12121144/11 2111224/121 21144	АВА 3-рядкова строфа.	9+9+9	Дольна ямбічна	Гептахорд мажорного нахилу Періодично трапляється міксолідійський лад. I-II-I-II-VI/I-II-I
27	Казав батько, що й не віддам дочку	с. Василівка, Краматорського р-н Донецької обл.	весільна	1212121244/ 1212121244/ 1212122224	ААВ 3-рядкова строфа	(4+6) 3, є рядки з розширенням.	Дольна ямбічна	Гептахорд мажорного нахилу Періодично трапляється міксолідійський лад. I-II/I-II-VI/I-II-I
28	Тобі дружко не дружкувати	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської обл.	Весільна		aa ¹ ba ² строфоїд	5+5	Дольна ямбічна	Пентахорд мажорного нахилу. 5-1//5-1//1-5-1.
29	Ой, ішли дружечки, рядочком, понад вишневим садочком. Та зломил гілочку зелененьку, та врядили галочку молоде(ньк)	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської обл.	Весільна	112222222/1 1111122/111 12221121/11 11222/112	abcc ¹ строфоїд	5+3	Дольна ямбічно - хореїчна	Пентахорд мажорного нахилу 1-2-1//1-7-1-2//6-1//6-1-2.
30	Ми думали що приїха(ли).	с. Петропілья Лозівського р-н Харківської обл.	Весільна		Abb строфоїд	Модель 6+6, розширення – 9+7+8	Дольна. Виконавиця іноді переходить із спондеїчного ритму до ямбічного.	Пентахорд мажорного нахилу. 5-2//5-1//5-1//1-5-1//1-5-1.
31	Ми думали ви приїхали, а	С.Криштопівка Близнюківський р-н	Весільна		a: bc bd	4+4 (4+3 4+5)	Дольна	2/2/1/1/1 Пентахорд мажорного нахилу

	ви пішки прийшли							
32	Ой, там гора кремениста я.	с. Кам'янка Ізюмського р-ну Харківської обл.	Весільна	111111222	abb ¹ 3-рядкова строфа	9+9+9	Дольна (десцидентна 6+3)	1-5-3//1-5-3//1-5-1. Діатонічний звукоряд мажорного нахилу

Позабрядові пісні

	Зачин	Місце запису	Жанр	Силаборит- мічні коди (ритм розпі- ву)	Компози- ційний тип	Будова вірша	Тип ритміки	Мелотипи
33	Вітрець- віє, вітрець повіває	с. Добровілля, Близнюківського району, Харківської обл.	Родин- но- побуто- ва	22442/22224 2/ 4244/222222 8	АВ 2 рядкова строфа. Контрасний композицій- ний тип.	4+6+4+6	Дольна спондеїчна, проте в 3 му сегменті ямбічна. Кантиленно – розспівна, розспів виходить за межі такту.	Звукоряд більше октави, діатоніка дорійського нахилу. Устій головний мі, допоміжні – сі, ре, ля. I-7// IV- IV
34	Вітер віє, ой вітер повіває	с. Кутьківка, Дворічанського р- ну, Харківської області.	Пісня про родинн е життя	2224/224422 84/22224222 24442	АабВсб ¹ Тип контрасний (посередин і між онтрасним	(4+6)(4+ 6) (6+8) останнє змінене	Спондеїчна дольна. Мелодика кантиленно розспівна	Звукоряд більше октави, діатоніка мінорного нахилу. 1-5//4-1

					і варіативни м) Строфічна 2 рядкова строфа			
35	Із-за гори та й вітер(и) повіває, мати жи дочку, ой про життя пита(й)	с. Яковенково Балаклійського р- ну Харківська обл.		2222222244/ 2222222242	АА ¹ Варіативни й Строфічна 2 рядкова строфа Рядки поділяютьс я на 4 сегменти.	(4+6)(4+ 6) Колами йкова структур а	Дольна спондеїчна. Підголосково- поліфонічне багатоголосся(рух паралельними терціями) Мелодика – кан- тиленна. Ступінь розспівності в межах метричної долі.	Діатоніка мінорного нахилу. Плагальний лад, терцева змінність. Трипорність – ре, фа, ля(мінорний тризвук). Пісня пізнього походження , гомофонно-гармонійнічна вертикаль, опорні тони вибудовуються в тонічний тризвук.
36	Ой із-за гори та й вітер та й повіває	с. Ліски Білогірського р-н Хмельницької області	Пісні про родинн е життя	3122/112315 1/11221/1123 14	ab:cd контрасний 2 рядкова 4 сегментна строфа	(4+7)(5+ 7)	Спондеїчна ритміка Мелодика кантиленна Розспівність в межах такту	Звукоряд більше октави – дітоніка мінорного- мажорного нахилу. Чергування пара- лельного мажору та мінору. V-7/III-I/I-I-IV/I-7-I/ Автентичний лад
37	Ідуть хмари із Полтави	с. Верхня Самара, Близнюківського р-ну, Харківської області	Родинн о- побутов а про кохання	1122/221111 4	aabb контрасний , 4-рядкова строфа.	(4+4)(5+ 5)	Дольна. Кантиленна. Розспівність в межах метричної долі.	Звукоряд більше октави , діатоніка мажорного нахилу. Основний устій – ре, на устої ля закінчується останній рядок. Автентичний лад. 1//1-5
38	Усі гори зеленіють	с. Петропілля Лозівського р-ну	Пісні з особист	11111122/11 111122/	Ааа	(4+4)3	Дольна спондеїчна ритміка	Діатонічний звукоряд більше октави мінорного нахилу.

		Харківської області	ого та родинного життя		3 рядкова строфа по 2 сегменти варіативний		Кантиленна мелодика Хвилеподібний характер мелодії. Варіант давнього типу музичного мислення: запитання – відповідь.	Плагальний лад I-V/V-I/V-I
39	Усі гори зеленіють	с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області	Пісні з особистого та родинного життя	0001/0121/1001/122/0000/222	aba ¹ b1a ² c 3 рядкова строфа по два сегменти	(4+5)3	Ямбічна ритміка. Речетативно-декламаційна мелодика, розспівність в межах метричної долі.	I-V/V-I/V-I Плагальний лад
40	Усі гори зеленіють	Літки Броварського р-ну Київської області	Пісні з особистого та родинного життя	22222/2314/222/4422/2222/448	абасас ¹ 3 рядкова строфа по два сегменти	(4+5)3	Сpondeїчна дольна ритміка.Кантиленна мелодика, хлєподібний вигляд мелодії. Варіант давнього типу музичного мислення: запитання – відповідь.	Звукоряд більше октави діатонічний, змінність паралельного мажору та мінору, в мінорі підвищено 7 й ступінь. I-V/VII-IV/III/VII-IV/I
41	Чи всі гори зеленіють	Мокіївка Шепетівського р-ну Хмельницької області	Пісні з особистого та родинного життя	11113124/1112224/1111224	abb 3 рядкова строфа по	(4+4)3	Сpondeїчна дольна ритміка Кантиленна мелодика,	Діатонічний звукоряд більше октави мінорного нахилу V-I-V/VII-V/V-I Плагальний лад

			ого життя		два сегменти		хлеподібний вигляд мелодії Варіант давнього типу музичного мислення: запитання – відповідь.	
42	А всі гори зеленіють	С. Добровілля Близнюківського р-ну	балада	222222224/2 2224444/222 2448	abb ¹ 3 рядкова строфа	9+9+9	Ритміка дольна спондеїчна Мелодика кантиленна Розспівність в межах 2 х метричних долей Каданс витриманий , при чому останній рядок вдвічі довший за інші.	
43	Ой у лузі калина стояла	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області	Пісні про кохання	1121121122/ 1121121111/ 1121121122	АВА 3 рядкова строфа з конкатенаці єю	(4+6) 3	Дольна ямбічна ритміка Моторна мелодика	Гептахорд мажорного нахилу V-I/V-I-V/I Плагальний лад
44	Маріє, Маріє чого гаєм блудиш	с. Василівка Сокирянського р- ну Чернівецької області	Балада	111115/1131 3/111123/113 131	ab:a ¹ b 3 рядкова двосегмент на строфа	(6+6)2(3)	Ритміка акцентна. Мелодика – речитативно – декламаційна. Зразок одноголосий, коментар що виконавиця співала	Гексахорд мінорного нахилу, простежується мажорно- мінорна змінність. V-I/VII/III-V/VII-I/

							одна, а гурт приєднався тільки для фонового звучання. спондеїчна. Розспівність в межах двох долей.	
44	Ой там в чистім полі Василь сіно косить	с. Черепашинці Калинівського р-ну Вінницької області	Пісні про кохання Примітка виконання – суворо.	111114/111122/111131/311113	aa ¹ :a ² b 2-сегментна 3 рядкова строфа	(6+6)3	Ритміка дольна спондеїчна Мелодика кантиленна 3 елементами акцентної. Виконання сольне, велика кількість імпровізацій. Музичне мислення вісімками, розспівність в межах 2 х долей. Кадансування, закінчення на четвертній з крапкою	Діатонічний звукоряд в межах октави мажорного нахилу. Зустрічається устій нетривалий з паралельного мінору. I-V/V-I/I-VI/V-I
45	Василь сіно косе, високі покоси	С. Студенок Ізюмського р-ну Харківської області	Лірична пісня про кохання	111124/111124/111122/111142	Aa:bc	(6+6)3	Дольна спондеїчна Гомофонно – гармонічна фактура Двосегментний заспів – двосегментний приспів з терцевою	Діатонічний звукоряд мінорного нахилу в розмірі октави. Зустрічається паралельний мажор I/V-III/V/I

							второю, повторюється 2чі.	
46	Ульяно- Ульяно, чого ходиш - нудиш	С. Василівка Краматорського р- ну Донецької області	Ліричн а Пісні про коханн я	0111233/010 1233/012211 422/1112242 2	aa:bb	(6+6)3	Ритміка дольна спондеїчна. Мелодика кантиленна. Досить широкі розспіви в межах цілого такту	Діатонічний звукоряд в межах октави мажорного нахилу V-I/IV-V-VIII/V-I-VI/VI-I/V-I
47	Ту калину дівчина ламала	с. Грушоваха Барвінківського р- ну Харківської області	Ліричн а	1121121122/ 1121121111/ 1121121124	aba ¹ 3 рядкова строфа	(4+3+3)3 Зі зміною складочи словою структур и в сегме- нтах	Ритміка акцентна ямбічна. Розспівність в межах долі і зустрічається рідко. Гетеро- гомофонна фактура з терцевою второю , кадансування октавне.	Амбітус більше октави , нона мажорного нахилу I-V/I-IV/I-IV-I
48	Маріє- Маріє чого ходиш – блудиш?	С. Грушоваха Барвінківського р- ну, Харківської області	Пісні про нерозді лене кохання	111124/1111 44/11222422/ 1112244	aa ¹ :bb1 3 рядкова 4 сегментна строфа	(6+6)3 є рядки з ампліфік ацією	Ритміка складочислова спондеїчна. Мелодика кантилена. Розспівність в межах такту Кадансування - кінець кожного рядка відзначається подовженою вдвоє тривалістю	Амбітус більше октави діатоніка мінорного нахилу, з стабільно пониженим II щаблем – фрігійський лад I-VI-I/VI-III/II-IV-I

49	Ой на горі калина стояла	с. Малушино Путивльського р- ну Сумської області	Ліричн а Пісні про кохання	2224111124/ 2224111124	AA 2 рядкова 2 сегментна строфа	(4+6)2	Тип ритміки дольна спондеїчна. Мелоди ка кантиленна. Розспівність в межах метричної долі і тільки в кадансах.	Діатонічний лад в межах октави мінорного нахилу. Зміна тональності перехід в іонійський лад висока VI ступінь. I-V/7/6/I-V-7/I
50	Ой у лузі калина стояла	с. Гать Луцького р-ну Волинської області	Лірика Балада	2222111122/ 3122111122	AB 4 сегментна 3 рядкова строфа	(4+6)2	Ритміка дольна спондеїчна. Мелоди ка кантиленна. Розспівності немає. Що цікаво немає довгих тривалостей у кадансі, пісня йде однаково метроритмічно.	Звукоряд діатоніка мінорно – мажорної змінності III-I-III/I-III-I/V-I
51	Як поспоріл орьол з своїм серим коньом	м. Лозова Лозівського р-ну Харківської області	Про коханн я	112112/1121 14/2222224/2 24224	aa ¹ bb ¹ 2 рядкова 4 сегментна строфа	(6+6) (6+7)	Ритміка спондеїчна дольна. Мелодика кантиленна, розспівність в межах півтакту.	Ладова будова – Діатонічний звукоряд більше октави мінорного нахилу. В другій строфі у верхньому голосі стабільно з'являється II понижений щабель – фрігійський лад. I-V/IV/III- VI/III-I
52	Шо за місяць шо за ясний, шо за ясная зоря?	м. Лозова	Про нерозді лене кохання	11221122/11 22112/11221 122/1122114	ab: ab ¹ Композиці йний тип варіативна	(4+4)2	Ритміка дольна спондеїчна. Мелодика акцентна, нагадує ходу, маршовість притаману	Діатонічний звукоряд мажорного нахилу. I-IV-I/2 I-IV-V/ I

					3 рядкова 4 сегментна строфа		військовим пісням. Розспівність в межах півтакту. Кадансування імповізаційне, характерна витримана довга тривалість.	
53	Та ще й сонце не заходе, а зробилася темнота	м. Лозова Лозівського р-ну Харківської області	Лірична Про нерозді лене кохання	22228/22222 288/4422228 8	Аbc 3 рядкова строфа	8+9+7 3 ампліфік ацією Схоже на модель 8+8+8	Ритміка складочислова спондеїчна. Мелоди ка кантиленна. Особливості кадансування - витримування довго тривалості в межах такту на кінці рядків. Розспівність багата в межах метричної долі та такту	I/IV-VI/II-I-V Діатонічний лад більше октави мажорного нахилу, зміна на тональності- VII знижений ступінь
54	На коне вороном, уезжал партизан	м. Лозова Лозівського р-ну Харківської області	Військо ва	114114/1141 14//4112114/ 114118/4211 2114/114118	aa a ¹ ba ² b 3 рядкова строфа з розширенн ям трива- лостей	(6+6)(7+ 6)(8+6)	Ритміка дольна з елементами акцентної ямбічно- хореїчна. Мелодика- кантиленна. Розспівність в межах долі розспів як крокування ,	V-I-IV/I-VI/I-VI Лад мажоро- мінорного нахилу Змінність тональності на паралельний мінор фрігійського нахилу

							протягування чверток	
55	А в нас хлопці модні- модні	с. Катеринівка Лозівського р-ну Харківської області	жартівл ива	22222222/22 222222/2222 224/2222224	aaa ¹ a ¹ / aaaa 4 сегментна 2 рядкова строфа	(8+8)+(7 +7)	Ритміка дольна спондеїчна	Діатонічний лад в межах октави мажорного нахилу V-I/IV-I/VI-I
56	Сірий кінь зелена бричка	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області.	жартівл ива	11112111/11 112111//1111 112/1111112/	aa:bb 4 сегментна 2 рядкова строфа	(8+8)(7+ 7)	Ритміка дольна, схоже на акцентну змінна – ямбічно - спондеїчна Мелодика кантиленна Розспів в межу метрично долі	Гептахорд мажорного нахилу I-V/V/I
57	Пісня про Байду (В Царєграді , та й на риночку)	С. Добровілля , Близнюківського р-ну	Історич на, в традиці ях дум	21122/21122/ 21122/21122	aaaa, 4 сегментна 2 рядкова строфа	(5+5)(5+ 6)	Ритміка складочислова спондеїчна	Діатонічний лад мажорного нахилу V-III/V-III/V-III/V-I

Перелік джерел аналізованих зразків та порядковий номер пісень

Перелік джерел аналізованих зразків	Порядковий номер пісень
Особистий архів експедиційних досліджень В. М. Осадчої	<p>с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області: №11, 12, 43.</p> <p>с. Петропілля Лозівського р-ну Харківської області: №1, 30, 25, 38.</p> <p>с. Василівка Барвінківського р-ну Харківської області: №19-24.</p> <p>с. Яковенково Балаклійського р-ну Харківської області: №35.</p> <p>с. Грушоваха Барвінківського р-ну Харківської області: № 47, 48.</p> <p>м. Лозова Харківської області: № 51-54.</p>
Фольклорні зразки зібрані під час експедицій 2006-2007 рр. опубліковані у збірці «Обряди та звичаї фольклорних осередків Орелі та Сіверського Дінця»	№ 3, 4, 5, 17, 18, 31, 33, 37.
Л.Єфремова «Частотний каталог українського пісенного фольклору Ч. 2»	№ 32, 36,40, 41, 45,46, 49, 50.

Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтащини фонду етнографічних записів Обласного організаційно – методичного центру культури і мистецтв м. Харків	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області: № 42, 55, 56, 57 м. Лозова Харківської області: №13, 14. с. Катеринівка Лозівського р-ну Харківської області: №15, 55
Архівні записи експедицій автора	с. Добровілля Близнюківського р-ну Харківської області: № 2, 28,29. с. Василівка Краматорського р-ну Донецької області: № 26, 27, 39, 46.
О. І. Стеблянюк «Українські народні пісні»	№ 7, 8, 9
Збірка Муравський шлях «Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області»	№ 34
І. А. Іваницький «Хрестоматія з Українського музичного фольклору»	№ 44
О. В. Тюрикова «Музичний фольклор Донбасу: весільні пісні»	№ 16
Л.І.Новикова «Пісні Слобідської України»	№ 10